

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻ ԼԵԶՎԱԲԱՆՆԵՐԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՐՐՈՐԴԻ ԿՈՆՖԵՐԱՆՍ

(գեկուցումների դրույքներ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԱ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ 1982

ՀԱՍՏ ՀԱ ՀԱՄԱՌՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԼԵՋԱԿԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ
ՀԼԿԵՄ ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ՇՐՋԱՌՈՒՄ

A 68306

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԼԵՋԱՐԱՆՆԵՐԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՐՐՈՐԴ ԿՈՆՓԵՐԱՆՍ
նվիրված ՍՍՀՄ կազմավորման 60-ամյակին
/գեկուցումների դրույթներ/
11-14 մայիսի, 1982թ.

Նաղկածոր

ՀԱՅԱԿԱՆ ՍՍՀ ՀԱՄԱՐԱԿԱՊԻՏՈՒՄ
Ե Ր Ե Վ Ա Ն 1 9 8 2

ИНСТИТУТ ЯЗЫКА им. Р. АЧАРЯНА АН АРМ. ССР
ИЯСНИКЯНСКИЙ РБ ЛКСМ АРМЕНИИ

II РЕСПУБЛИКАНСКАЯ НАУЧНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ
МОЛОДЫХ ЛИНГВИСТОВ

посвященная 60-летию образования СССР
(тезисы докладов)

II - 14 мая 1982 г.

г. Дзхкадзор

ИЗДАТЕЛЬСТВО АН АРМЯНСКОЙ ССР
ЕРЕВАН 1982

ՀԱՄԱԺԱՄԱՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՏԱՐԺԱՄԱՆԱԿՈՒԹՅԱՆ

ՓՈԽՀԱՄԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ՝ ԱՐՄԵՆ ԱՅՏԸՆՑԱՆԻ ՄԵՆԱՐԱՆՈՒՄԸ

1. Ա.Այտընյանը լեզվի պատմության և նրա համաժամանակյա վիճակի հարաբերությունը քննում է տարբեր առումներով: Բոլոր դեպքերում լեզվական իրողությունների լուսաբանման հիմք է դարձվում համաժամանակյա և տարժամանակյա կտրվածքների միասնության ըմբռնումը:

2. Այդ միասնության ու կապի ընդունման առաջին դրսևորումն այն է, որ լեզվի որևէ փուլի էության բացահայտումը նա կապում է այդ լեզվի անցած փոփոխությունների շղթայի քննության հետ: Մյուս կողմից, ներկան, անցյալի շարունակություն լինելուց բացի, նաև սկիզբ է ապագայի համար: Գիտակցելով, որ այս վերջին հարաբերությունը շատ ավելի պակաս հստակ ու կանխորոշելի է, քան արդեն տրված ու ստույգ առաջինը՝ Ա.Այտընյանը, այնուամենայնիվ, դիտարկում է որոշ սահմաններում նաև նրա որոշումը: Այս դեպքում արդեն համաժամանակյա հարաբերություններից ըխեցվում է տարժամանակության նկարագիրը:

3. Տարժամանակություն → համաժամանակություն ընթացքը Ա.Այտընյանը օգտագործում է նաև լեզվի պատմության ետահայաց դիտարկման մեջ: Հին և նոր լեզուների տարժամանակյա հարաբերությանը նա զուգարկում է դրան նախորդած մի համաժամանակյա հարաբերություն: Հին և նոր զգրական լեզուների՝ զրաբարի և աշխարհաբարի հակադրությունը որոշիչ է դառնում ոչ միայն նոր փուլի գնահատման, այլև հնի նկարագրության համար: Ժամանակի մեջ իրար հաջորդող զրական լեզուները դիտարկվում են նաև որպես նախկինում զուգահեռ գոյություն ունեցած տարբերակներ: Տարժամանակյա անցումն այսպիսով մեկնաբանվում է որպես ոչ թե մի եզրի փոխարինում մյուսով, այլ մի երկանդամ հակադրության /զրական լեզու-խոսակցական լեզու/ վերածում նույն անդամների հետագա վիճակների նոր հակադրության /մեռած զրական լեզու-կենդանի զրական լեզու/:

4. Չնայած հարաբերվող կողմերի կարգավիճակների փոփոխությանը՝ դրանց համաժամանակյա և տարժամանակյա հարաբերությունները, ըստ Ա.Այտընյանի, ստանում են համանման դրսևորումներ: Նա նշում է մի շարք հատկանիշներ, որոնցով հավասարապես տարբերվում են և՛ հին ու նոր, և՛ զրական ու խոսակցական լեզուները: Սա նշանակում է, որ համաժամանակյա կտրվածքում արդեն հիմնականում առկա է տարբերակների այն առնչակցությունը, որ հետո պիտի քննվածգրական դառնա նրանց տարժամանակյա փոխհարաբերության համար:

ԱՆԳԼԵՐԵՆԻՑ ԿԱՏԱՐՎԱԾ ՓՈԽԱՌՈՒՓՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՏԱՌԱԴԱՐԶՈՒՄԸ ԱՐԵՎՄՏԱՀԱՅԵՐԵՆՈՒՄ

1. Լեզվական առնչությունների ուսումնասիրումը ժամանակակից լեզվաբանությունից առաջնահերթ խնդիրներից է: Հայոց լեզվի երկու զրական միությունների /արևմտահայերենի և արևելահայերենի/ առնչությունները համապատասխան միջավայրի լեզուների հետ հատուկ հետաքրքրություն են ներկայացնում և՛ հանրալեզվաբանական, և՛ կառուցվածքային առումներով. մենք հատկապես նկատի ունենք արևմտահայերենն Ամերիկայում /անգլերենի ազդեցություն ունեցող/ և արևելահայերենը Սովետական Հայաստանում /ռուսերենի ազդեցություն ունեցող/:

2. Ամերիկահայ լեզուն լեզվական և հասարակական բոլորովին այլ պայմաններում է գտնվում /ի տարբերություն արևելահայերենի/, և դա յուրահատուկ անդրադարձում է ունենում անգլերենից նրա կատարած փոխառությունների վրա ընդհանրապես և փոխառյալ բառերի տառադարձության վրա մասնավորապես:

3. Ի տարբերություն արևելահայերենի, որը ռուսերենի միջոցով կատարած փոխառությունները սովորաբար ներկայացնում է զրադարձությամբ, արևմտահայերենում անգլերենից և անգլերենի միջոցով վերցված բառերի տառադարձման հիմքում սովորաբար դրվում է արտասանությունը: Տառադարձման դեպքում արտասանական համապատասխանությունը պահպանվում է լիակատար չափով կամ մասնակիորեն:

Արտասանական մասնակի որոշ շեղումներն էլ պայմանավորված են հայերենի /արևմտահայերենի/ արտասանական յուրահատկությամբ:

4. Արևմտահայերենում առանձին դեպքերում գործում է զրադարձությունը:

5. Գրադարձության և հնչյունային հիմքով տառադարձության տարբերությունը սոսկ ուղղազրական արժեք ներկայացնող հարց չէ. դա փոխառյալ բառի բանավոր ու գրավոր տարբերակների ընդհանուր ձևի հարց է:

6. Արևմտահայերենի հիշյալ յուրահատկության կարևոր պատճառ է այն հանգամանքը, որ ամերիկյան անգլերենը բառերը վերցնում է, որպես կանոն, բանավոր խոսքի միջոցով, ի տարբերություն արևելահայերենի, որը փոխառությունները կառուցում է սովորական զրական մասնաբաժանով:

ԸՆԹԵՐԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՌԼԻՄՅԱՆ ՄԵՔՈՂԸ ԼԵՋՈՒՆԵՐԻ
ԱՐԱԳԱՑՎԱԾ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԱՌԱՋԽԱՂԱՑՄԱՆ ՓՈԽԼՈՒԽ

Լեզուների արագացված ուսուցման դասընթացը նախատեսում է հնարավորություն տալ տիրապետելու խոսակցական լեզվի ունակություններին 1000-1200 ըառային միավորի ծավալով, ուսուցանել ընթերցանություն 1800-2000 ըառային միավորի սահմանում, մշակել տարբեր խնդիրների շուրջ խոսելու կարողություն: Սա հնարավոր է դառնում դասավանդման ընթացքում ստեղծված անկաշկանդ բարյացակամ մթնոլորտի շնորհիվ:

Առաջխաղացման փուլում ընդլայնվում և ամրապնդվում են ուսուցման սկզբնական շրջանում ծեռք բերված խոսակցական ունակությունները և բանավոր խոսքը լսողությամբ ընկալելու կարողությունը: Այս փուլում ամենակարևոր խնդիրներից մեկը կարդալու հմտության զարգացումն է: Սրան նպաստում է մանկավարժական գիտությունների թեկնածու Ե.Հ. Գալստյանի առաջարկած կարդալ սովորեցնելու եղանակը, այսպես կոչված՝ „Առլիմյան ընթերցանության“, մեթոդը: Այս ընթերցանությունը անցկացվում է հատուկ սարքավորված լսարանում, որ եռակողմ կապի հնարավորություն է ապահովում: Այս կապի շնորհիվ առաջին ունկնդիրը տեքստը կարդում է երկրորդին, երկրորդն այն պատմում է երրորդին: Վերջինս ունի տվյալ տեքստին վերաբերող հարցեր, որոնց օգնությամբ վերահսկում է պատմողի խոսքը:

Այսպիսով, միանգամից լուծվում են ընթերցելու, խոսքը լսողությամբ ընկալելու, վերարտադրելու, վերլուծելու և վերահսկելու խնդիրները:

Տեքստի դյուրընթեռնելիությանը նպաստում է այն հանգամանքը, որ նոր քառերից և արևահայտություններից մի քանիսը նախօրոք թրվել են՝ ունկնդրի հեշտողության մեջ ազդվողելու միտումով, օգտագործելով մասպահումը ակտիվացնող ամենաբազմազան միջոցներ:

Ընթերցումից հետո ունկնդիրները քննարկում են տեքստը. այսինքն, տեքստի նյութի հիման վրա ստեղծագործաբար վերարտադրում են խոսքային զանազան իրադրություններ:

Գ.Ս.ԱՍՏՏՐՅԱՆ /ԵՐԵՎԱՆ/
ԶՐԴԵՐԵՆ ԺԱՄԱՇԷՆ , ,ԽՈՐԹ ՄԱՅԼ, , ԲԱՌԻ ՍՏՈՒԳԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՇՈՒՐՋ

1. ԺԱՄԱՇԷՆ , ,ԽՈՐԹ մայր, , բառը հանդես գալով արյունակցական կապ արտահայտող տերմինների հետ՝ արտահայտում է ընդհանրապես Խորթու-թյան գաղափար: Այն գործածական է միայն քրդերենի հյուսիսային բար-բառում՝ կուլմանգիում:

2. ԺԱՄԱՇԷՆ բառը կարելի է բաժանել $d\bar{a} < d\bar{i}y\bar{a}$ և $m\bar{a}\bar{c}\bar{i}$ բաղադրիչ-ների: Առաջին տարրը $d\bar{a}$ -ն, ,մայր, , բառի իզաֆեմային ձևն է /ստու-գաբանությունը տես *Հոշո P. Geundeziss der neupersischen etymologie*, *Stetass* Եսեջ, 1895, 119/: Բառի երկրորդ՝ $m\bar{a}\bar{c}\bar{i}$, տարրը գոր-ծածվում է միայն ԺԱՄԱՇԷՆ բարդություն կազմում: Ըստ մեզ, այն ծա-գում է հին իր. $m\bar{a}\bar{c}\bar{i}y\bar{a}$ -ից և ազգակից է աֆղ. $maica$, $maza$, ,Խորթ մայր, , բառին:

Այս ստուգաբանությունը կարելի է հիմնավորել այսպես: Հին իր. $\bar{y}e$ -հնչյունախումբը քրդերենում արտացոլվում է երկու ձևով՝ -s- բա-ղաձայնի ձևով. հմմտ. $p\bar{i}s$, ,որդի, , , ափ. $pu\bar{y}a$ -, $d\bar{a}s$, ,մանգաղ, , հին իր. $d\bar{a}\bar{y}a$ - կամ էլ՝ -e/- $\bar{e}$ -ի ձևով. հմմտ. $\bar{a}e$, ,կրակ, , $\bar{a}\bar{y}e$ / $\bar{a}\bar{t}a$ -ից կազմված թեք ձև/, $\bar{z}a$, ,թույլ, , /հին իր. $\bar{y}a\bar{t}a$, $\bar{t}\bar{a}\bar{e}$ կամ էլ՝ , ,գործվածքի հիմք, , ափ. $\bar{t}a\bar{y}a$ $pa\bar{c}a\bar{s}\bar{i}$ ո , ,պաշտպանել, , հին իր. $pa\bar{c}\bar{i}a$ -, $p\bar{i}\bar{s}\bar{o}$, ,տնտեսության մեջ օգնող հասուն պատանի, , հին իր. $visa$ - $pu\bar{y}a$ և այլն: $\bar{y}e$ -> -e/- $\bar{e}$ անցումը -ե- աստիճանի միջոցով հատուկ է հյուսիս արևմտյան իրանական լեզուներին և քնիկ քրդական երևույթ է /տես *Tedesko P. Dialektologie der westiranischen Turfantexte. Le Monde Oriental*, t.14, 1-2, էջ 193)।

Հին իր. բառավերջի $y\bar{a}$ -ն քրդերենում, ժայնավորի երկարությունից անկախ, մեծ մասամբ տալիս է $\bar{i}$, հմմտ. $s\bar{i}$, ,ստվեր, , < ափ. $sa\bar{y}\bar{a}$ -, $ma\bar{s}\bar{i}$, ,ձուկ, , ափ. $ma\bar{y}a$, $x\bar{a}\bar{s}\bar{i}$, ,զրբանչ, , < $x\bar{v}\bar{a}\bar{s}\bar{i}$ հին իր. $x\bar{v}\bar{a}\bar{s}\bar{y}\bar{a}$ - հմմտ. ափ. $x\bar{v}\bar{a}\bar{s}\bar{v}\bar{e}a$ / $k\bar{i}$, ,ով, , ափ. $ka\bar{h}\bar{y}\bar{a}$: Այսպիսով, սկզբնապես - $ma\bar{c}\bar{i}$ նշանակել է , ,Խորթ մայր, , : Հետագայում այն վե-րականգնել էր այդ իմաստը լրացուցիչ $d\bar{a}$ -, ,մայր, , մասնիկի միջո-ցով:

3. Խորթության գաղափարը հնդեվրոպական լեզուներում արտահայտվում է նաև նպատակաւղղվածություն ցույց տվող ձևերի միջոցով: Դրանցից է և $ma\bar{c}\bar{i}$ - $y\bar{a}$ / $ma\bar{c}\bar{i}a$, ,մայր, , բառից ձևը, - $y\bar{a}$ /հնդեվր. - $\bar{i}o$ / անականակերտ վերջածանցով:

ՀՈԼՈՎՄԱՆ ԵՎ ԽՈՆԱՐՀՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԱՌՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
XIII ԴԱՐԻ ՄԱՆԻ՝ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԼԵՋԱՌԽՄ

Հետևելով պրոֆ. Վ. Առաքելյանին՝ դասական զրաբարի շրջանը համարում ենք ոչ թե մինչև V դարի կեսերը, այլ ամբողջ V դարը: Ետդասական զրաբարի շրջանը՝ VI-XIX դ.դ., պայմանականորեն բաժանում ենք վաղ ետդասական / VI - IX դ.դ. / ուշ ետդասական / X-XVII դ.դ. /, նոր ետդասական / XVIII-XIX դ.դ. / զրաբարի շրջանների, որպեսզի նշված փուլերի լեզվական փաստերի համեմատությունների միջոցով ավելի հստակ ցուցադրվի լեզվի պատմական զարգացման իրական ընթացքը:

XIII դ. մանր ժամանակագրությունների /այսուհետև՝ ՄԺ/ լեզուն ընդհանուր առմամբ զրաբար լինելով հանդերձ՝ ունի միջին զրական հայերենին՝ բարբառային-խոսակցական լեզվին առավել ընդունալ տարրեր:

Հոլովման համակարգում փոփոխություններ ենք գտնում՝ 1/ ներքին թեքման ա/ Դերենիկ-Դերենիկի, փոխանակ՝ Դերենիկան/, ե/սիզդ-սիզեդի, փոխանակ՝ սիզեդը/ հոլովումների մեջ, 2/ արտաքին թեքման ի /մարաջխտ-մարաջխտու, փոխանակ՝ մարաջխտի/, զ /պահք-պահուց, փոխանակ՝ պահուց/, ը /շաքթ-շաքթոյ, փոխանակ՝ շաքթու/ հոլովումների մեջ, 3/ ի-ա /հայրապետ-հայրապետից, փոխանակ՝ հայրապետաց/, ը-ա /տարի-տարու, փոխանակ՝ տարույ/ հոլովումների մեջ, 4/ մեկից ավելի հոլովումներով հոլովվող որոշ բառերի հոլովման մեջ: Օրինակ, կապարժ գոյականը թեքվում է ի պարզ կամ ի-ա խառը հոլովմամբ, բայց ՄԺ-ում գործածվել է արտաքին թեքման ու հոլովմամբ /կապարժու/ և այլն, 6/ դերանվանական հոլովման մեջ /իւր-իւրու, փոխանակ՝ իւրոյ/ և այլն:

Խոնարհման մեջ նկատվող շղթումները համեմատաբար սակավ են՝ մտանեմ-մտաւ, փոխանակ՝ եմուտ, հասանեմ-հասաւ, փոխանակ՝ եհաս, տամուտին, փոխանակ՝ ետուտ և այլն:

Ե խոնարհման որոշ բայերի սահմանական եղանակի անցյալ կատարյալ ժամանակի եզակի երրորդ դեմքում նկատելի է եա>ե հնչյունական անցում /պարսպեց, փոխանակ՝ պարսպեաց, խնդրեց, փոխանակ՝ խնդրեաց, բարոգեց, փոխանակ՝ բարոգեաց/ և այլն: Ե-ով ժևերը հատուկ են միջին զրական հայերենին և լեզվի զարգացման հետագա փուլերին:

Հ.Ա. ԲԱՌՍԱՅԱՆ /ԵՐԵՎԱՆ/
ԱՅԺՄ ՀԱՍՆԱՑՈՒԹՅԱՆ ԲԱԽԱՆԱՎԱՆՈՒՄՆԵՐԸ ՀԱՅԵՐԵՆԻ
ՔԱՐԲԱԽՆԵՐՈՒՄ

, , Հայերենի քարադպրոցական առաջին նյութերի հավաքման ծրագրի, , 450-ը քառահոլոված վերաբերում է , , այժմ, , հասկացությունը:

Գրաքարյան այժմ քառածը զրադման 150-ից ավելի խոսվածքներում բո-
լորովին չի հանդիպում: Իրա դիմաց հանդես եկող ժևերը ըստ ծագման
կարելի է խմբավորել այսպես.

1. Առավել տարածված են հեմ արմատով կազմված ժևերը, որոնք են-
թարկվել են զանազան կարգի հնչյունափոխությունների: Հանդիպող հի-
մակ, հիմիկ, հըմիկ, հըմի, հըմիզըս, հիմայեզուզա և այլ ժևեր լիո-
վին արտահայտում են , , այժմ, , բառի հիմնական իմաստը / , , հենց հիմա,
այս ժամին, այս պահին, / :

Հիմա/կ/-ի փոփոխության արդյունք են նաև հըմկա, մըկա, մըզը և
նման ժևերը, որոնք հանդիպում են արևմտահայ խոսվածքների մեծ մա-
սում:

Հիմա/կ/-ի անցումային հաջորդ օղակը հ-մ հնչյունների դրափոխու-
թյամբ ստացված ժևերն են՝ մըհեկ, մըհեզ, մըհենգ և այլն:

2. , , Այժմ, , հասկացության համար քառանվանումների մյուս խումբը
հնդեվրոպական նախալեզվից եկող արդև աշմատով կազմված ժևերն են, որ
առկա են արևելահայ որոշ խոսվածքներում՝ հարդա, հըրդա, հըրո և
այլն:

3. Մշո քարաբառի խոսվածքներում հանդիպում են իղըկա, հիղկա ժևերը,
որ կազմված են այժմ բառի կաղապարով / իղա , , այս, , փախկ. փոխառյալ
արմատ ղա/հ/ , , ժամ, / :

Ա.Ս. ԳԱԼՍՏՅԱՆ /ԵՐԵՎԱՆ/
ՓՈԽԱԲԵՐԱՑՄԱՆ ՄԻ ՔԱՆԻ ՀԱՐՑԵՐ

1. Իմաստաբանական ինքնատիպ երևույթի՝ փոխաբերացման գրոցեսի ու-
սումնասիրության ժամանակ պետք է դուրս գալ լեզվի համակարգի շրջա-
նակներից, դիտարկել այդ երևույթի գոյաբանական հիմքերը: Որևէ առար-
կայի հատկությունները իմանալու դեպքում միայն անհասկանալի չի լինի
այդ առարկայի անվան փոխաբերական գործածությունը:

2. Ժամանակակից հայոց լեզվի փոխաբերացվող բառերի հարուստ նյութի
հիման վրա դիտարկվում է փոխաբերացման ընդհանրական մեխանիզմը. ա-
ռանձնացվում են բառերի փոխաբերացման ժամանակ ի հայտ եկող հետևյալ

իմաստային անցումները. առարկա → առարկա / մի առարկայի անունը փոխաբերացվելով արտահայտում է մի այլ առարկա /, առարկա → հատկանիշ / առարկայի անվանման փոխաբերացման միջոցով արտահայտվում է նրա որևէ հատկանիշը /, հատկանիշ → հատկանիշ / որևէ հատկանիշ փոխաբերական իմաստով գործածվելիս ժեռք է ընելում այլ հատկանիշի իմաստ /, հատկանիշ → առարկա / որևէ հատկանիշ փոխաբերացվելիս արտահայտում է առարկայի հասկացությունը /:

3. Փոխաբերացվող ըստերը դասակարգվում են մի քանի խմբերի. ըստ խոսքի մասերի, ըստ փոխաբերացման հիմքի, ըստ փոխաբերացման ժամանակ տեղի ունեցող իմաստային տեղաշարժերի, ըստ բառի ստացած փոխաբերական իմաստի մեջ վերաբերմունքային երանգի առկայություն:

Հ.Փ. ԳԱԼՍՏՅԱՆ / ՄՈՍԿՎԱ /

ԴԴՐՈՑԱԿԱՆ ԱՐԹՈՒՔՅԱՆ ԼԵՋԱԿԻ ԸՆՏՐՈՒՔՅԱՆ ՄԻ ԶԱՆԻ ՀԱՐՑԵՐ

1. Հանրապետությունում և միություն մի շարք այլ ազգային շրջաններում անցկացրած էթնոսոցիոլոգիական հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ ազգային-ուսներեն երկլեզվության տարածման հիմնական ուղիներին մեկը հանրակրթական դպրոցն է: Այդ պատճառով, ինչպես նաև դպրոցական կրթության բնագավառում հայերենի և ուսներենի գործառական միջոց տեղաբաշխման նպատակով, սկզբունքային նշանակություն է ստանում երեխաների դպրոցական կրթության լեզվի ընտրության հարցերի ուսումնասիրումը:

2. Երևանում անցկացված էթնոսոցիոլոգիական հետազոտության արդյունքները վկայում են, որ դպրոցական կրթության լեզվի ընտրության գործում որոշիչ դեր ունի ծնողների սոցիալական պատկանելությունը: Եթե Ֆիզիկական աշխատանքով զբաղվող երևանցիների 89,6 և 10,4 տոկոսն են համապատասխանաբար սովորում հայկական և ուսական դպրոցներում, ապա մտավոր աշխատանքով զբաղվողները շրջանում այդ թվերը հավասար են 50,1 և 49,9 տոկոսի: Ընտանեկան միջավայրի որոշիչ ազդեցությունը էլ պետք է բացատրել ուսական դպրոցների շրջանավարտների համեմատաբար բարձր սոցիալական դիրքը հասարակության մեջ:

3. Հետազոտության արդյունքները ցույց են տալիս, որ դպրոցական կրթության լեզուն ուղղակի ազդեցություն ունի անհատի լեզվական վարքի վրա և շատ դեպքերում փաստորեն պայմանավորում է այն: Այս հանգամանքը, ուսներենի տարածմանը նպաստող այլ գործոններից բացի, բացատրվում է նաև նրանով, որ Երևանի արդի խոսակցական լեզուն դեռևս

մշակված, ամբողջական համակարգ է, մի փաստ, որը նվազագույնի է հասցնում հայկական դպրոցի շրջանակից դուրս գրեական հայերենին տիրապետելու հնարավորությունները:

4. Ստեղծված պայմաններում հայ-ռուսներն երկլեզվության համակողմանի զարգացման լավագույն միջոցը պետք է համարել ոչ թե ռուսական դպրոցների ցանցի հետագա ընդլայնումը, որ ոչ բոլոր դեպքերում է նըպաստում մշակույթի ազգային ֆոնդի լիակատար ընդգրկմանը և օգտագործմանը, այլ հայկական դպրոցներում ռուսաց լեզվի և ռուսական դպրոցներում հայոց լեզվի դասավանդման որակի բարելավումը:

Ս.ԳԱԼՍՏՅԱՆ /ԵՐԵՎԱՆ/

ՏԵՂԱՓՈԽՈՒՓՅՈՒՆ ԱՐՏԱՀԱՅՏՈՒ ԲԱՅԵՐԻ ԽՄԱՍԱՏՅԻՆ
ԱԶՄՈՒՔՅՈՒՆԸ /ՀԱՅԵՐԵՆԻ ԵՎ ԱՆԳԼԵՐԵՆԻ ՆՅՈՒՔԻ
ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ/

1. Տեղափոխություն արտահայտող բայերը հայերենում և անգլերենում ըստ ինքնուրույնություն /ոչ ինքնուրույնություն հատկանիշի բաժանվում են երկու խմբի, ընդ որում, ինքնուրույն տեղափոխություն կատարողը հանդես է գալիս սուբյեկտի, իսկ ոչ ինքնուրույն տեղափոխություն կատարողը՝ օբյեկտի իմաստային գործառույթամբ:

2. Տեղափոխություն արտահայտող բայերի իմաստային առանցքը ուղղության իմաստույթն է, որը երկու լեզուներում էլ արտահայտվում է կամ բայարմատով, կամ տեղի ուղղություն ցույց տվող պարագայով. երբևէն այս երկուսն արտահայտվում են միասին՝ ստեղծելով իմաստային հավելուրդայնություն: Տեղափոխություն արտահայտող բայերի հեռ տեղի ուղղության պարագայի կիրառությունը պարտադիր և այնքան սովորական է, որ նրա բացակայությունը որոշ բայերի դեպքում կարող է տեղափոխության իմաստը մղել երկրորդ պլան: Անգլերենում տեղի ուղղության պարագան ցանկացած բայի կարող է տալ տեղափոխության իմաստ:

Ուղղության իմաստույթը մեծ չափով պայմանավորում է նաև տեղափոխություն արտահայտող բայերի փոխաբերական կիրառությունները:

3. Տեղափոխությունը ենթադրում է տարածական ելակետ, անցման ուղի և հանգման կետ, ժամանակային սկզբնակետ, ընթացք և վերջնակետ, ինչպես նաև պատճառ, ձև և նպատակ: Նշված բոլոր իմաստները կարող են բացահայտ կամ ոչ բացահայտ արտահայտություն գտնել լեզվական խոսքաշարում, ընդ որում, հարորդակցման նպատակից կախված՝ նրանցից յուրաքանչյուրը կարող է դառնալ ավյալ իրադրության կիզակետը: Չնի իմաս-

տույթը, եթե այն արտահայտված է բայրամատով և ոչ թե ձևի պարագայով, հատուկ հետաքրքրություն է ներկայացնում, քանի որ հենց նրա շնորհիվ է, որ տեղափոխություն արտահայտող բայերը ստանում են նորանոր փոխաբերական կիրառություններ:

4. Բուն իմաստով տեղափոխություն արտահայտող բայերի իմաստային կազմության հարացույցային ուսումնասիրությունը՝ զուգորդված շարակալային ուսումնասիրության հետ, մեծապես նպաստում է տվյալ բայերի փոխաբերական իմաստների, նրանց տարբեր ներուսակ հատկությունների բացահայտմանը:

Ա. Հ. ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ /ԵՐԵՎԱՆ/

ԲԱՍՄԱՆԱԶՄՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԲԱՍՄԱՆԱԶՄԱՆ ՆԻՄԵՐԻ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅ ԼԵՋԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

1. Հայ և հայերենով զբաղվող լեզվաբանների՝ բառակազմությանը և բառակազմական հիմքերին նվիրված ուսումնասիրությունների պատմությունը կարելի է բաժանել երեք շրջանի. ա/ նախնական շրջան /5-17-րդ դդ./, որի հիմնական հատկանիշը բառի ձևի /բառաբարդման/ և տեսակի /ածանցման/ տարբերակումն է. բ/ քերականության ինքնուրույնացման և ինքնուրույնության շրջան /18-19-րդ դդ./, որը ընդլայնվում է բառակազմության հետ կապված հասկացությունների մշակումով ու ընդլայնմամբ, առանձին հակասությունների վերացմամբ. գ/ նոր և սովետական շրջան, որի համար հատկանշական են ավանդական քերականության հիմքի վրա բառակազմական ողջ կառույցի քննումը, բառային համակարգի ընդգրկող սկզբունքների ու քանակների ստեղծման փորձերը, բառակազմական կաղապարների ու տիպերի որոշումը, բառակառույցի հետազոտման սկզբունքի և տերմինավորման հստակումը, հայոց լեզվի բառակազմությունը մանրադիտակային մշակումով ներկայացնելը և այլն:

2. Բառային համակարգի ոչ միատարրությունը, լեզվի անընդհատ զարգացումն ու ինքնահղվումը ստեղծում են այնպիսի վիճակ, որ մշտապես կարող են ծագել հակասություններ ու լինել շլուծված հարցեր:

Քննվող հարցի ուսումնասիրության ընթացքում զոհել ենք, որ նպատակահարմար է.

ա/ Բառակազմություն տերմինը գործածել լայն առումով, նեղ իմաստով կիրառել բառակերտում, բառաստեղծում կամ բառաշինություն ավանդական անվանումներից մեկը:

բ/ Բառակազմական հիմք, ձևակազմական հիմք կապակցությունների հիմք տերմինի բազմիմաստությունից խուսափելու նպատակով այն թողնել որպես ձևակազմության տերմին, իսկ բառակազմության համար ներմուծել ակադեմիկոս էդ.Աղայանի հիմույթ տերմինը:

զ/ Սերող հիմքի /հիմույթի/ կազմությունը /պարզ՝ արմատական, և քաղաղոված/ անիջապես արտահայտելու նպատակով առջին դեպքի համար կիրառել ընամաս /նախափալ, սկզբնափալ/, իսկ երկրորդի համար՝ ամամաս /հավելամաս/ անվանումները: Այսպիսով, կունենանք ընամաս սերող հիմույթ և ամամաս սերող հիմույթ քաղաղոյալ տերմինները:

դ/ Բառակառույցի հետազոտման համար ընդունել երկատման սկզբունքը և քառերը ենթալիքավորել ինչպես ըստ խոսքամասային, այնպես էլ կառուցվածքային և այլ հատկանիշների:

Մ.Խ. ԳՅՈՒԼՆԱՋԱՐՅԱՆ /ԵՐԵՎԱՆ/

ԽԵՑԵԼՆԻ ԻՐԵՐԻ ԱՆՎԱՆՈՒՄՆԵՐԸ ՀԱՅԵՐԵՆՈՒՄ

1. Խեցեղենը իր տեսականիով ժողովուրդների նյութական մշակույթում համեմատաբար կայուն է և ազգային քիչ առանձնահատկություններ է դրսևորում: Այդ իրերի անվանումները ընդհանուր են շատ լեզուներում:

2. Խեցեղեն իրերի փոխառյալ անվանումները, ինչպես կիրառական արվեստի տերմինների մեծ մասը, կարելի է դասակարգել ըստ ազգագրական շրջանի ընդհանրության:

3. Այդուհանդերձ, խեցեղեն իրերը հայ կենցաղում դրսևորում են ազգային կիրառական տարածքային, ազգագրական որոշ առանձնահատկություններ: Դրանք արտահայտվում են զրախան հայերենում և բարբառներում առկա անվանումների միջոցով:

Դրանց մի մասը հարկ եղած դեպքում կարող է փոխառվել այլ լեզուների կողմից որպես միայն տեղական-կենցաղային կամ արվեստի վերաբերող իրողությունների անվանումներ:

4. Խեցեղեն իրերի անվանումների իմաստային նրբերանգները քացահայտելուց հետո դրանց զգալի մասը կարող է ձեռք բերել տերմինի արժեք:

5. Քանի որ տվյալ աշխատանքի համար քառարանագրական նյութը քավարար չէ, ուստի հայ մատենագրության տվյալները կարող են հիմք դառնալ այդ իրերի ազգագրական կիրառական ամբողջական ընունթագիրը տալու և դրանց անվանումները որպես պատմական տերմին կիրառելու համար:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՓՈԽԱՌՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՏԵՂԸ
ԼԵՋԱԿԻ ՋԱՐԳԱՅՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ

1. Լեզվում միաժամանակ գործում են երկու իրար հակադիր միտումներ՝ էնթրոպիան և կարգավորումը: Էնթրոպիան տանում է դեպի լեզվի իդեալական համակարգից նրա իրական գոյի հեռացում և ցրում, իսկ կարգավորումը՝ դեպի իդեալական համակարգին մերձեցում և կենտրոնացում:

Էնթրոպիայի արտահայտություն են հավելուղայնության մը /զուգածությունների, տարբերակների ու համանիշների առաջացում, բազմիմաստության ծավալում/, տարասեռության մը /օտար ներթափանցումների, բարբառայնությունների ծարածում/:

Կարգավորման արտահայտություն են զրական լեզվի զարգացումն ու ժողովրդականացումը, բարբառների հաղթահարումը, օտարաբանությունների արժամողումը:

2. Էնթրոպիային և կարգավորմանը համապատասխան ավելի մասնավոր հաուկացություններ են լեզվական համակարգի և միջոցների տարասեռությունն ու համասեռությունը:

3. Տարասեռությունը կարող է լինել ներքին և արտաքին: Ներքին տարասեռությունը հետևանք է լեզվի գոյության տարբերակային ձևերի փոխադեցության, իսկ արտաքին տարասեռությունը՝ տարբեր լեզուների փոխադեցության:

Տարասեռության առաջացման ձևերն են լեզվական տարբեր համակարգերի փոխներթափանցումը /փոխառություն և տեղադրում/ և փոխանցումը:

4. Տարասեռությանը և համասեռությանը համապատասխան մասնավոր երեվույթներ են արձաքին փոխառությունը և օտարաբանությունների արտամղումը:

Արձաքին փոխառության տեսակներն են փոխարինիչները /անհրաժեշտ փոխառություն/ և օտարաբանությունները /ոչ անհրաժեշտ փոխառություն/:

5. Արձաքին փոխառությունները լեզվի համասեռությունը ամենից մեծ չափով խախտող միջոցներն են, ուստի լեզվի համասեռացման, կարգավորման միտումները առաջին հերթին ուղղված են դրանց դեմ: Լեզվի քնականոն և ազատ զարգացումը ենթադրում է արձաքին ներթափանցումների նկատմամբ դիմադրության և օտարաբանությունների արժամողման միտումների գոյությունը:

ԱՐԵՎԵԼԱՀԱՅ ԳԻՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՌԱԿԱՆ ՈՒԸ
1858-1870 ԹՎԵՐԻՆ

1. Արեւելահայ գրական լեզուն նորմավորվում է ավելի գիտական, քան զեղազիտական բովանդակութեան արտահայտման պահանջմունքից, և նշված ժամանակահատվածում ամենից մեծ նորմավորում ունի գրական լեզվի գիտական գործառական ոմը: 40-60-ական թվերին գիտական բովանդակութեանը արտահայտվում է աննշան գրականացված ըստբառով և գրական լեզվի տարբերակներով, որոնք դիտում ենք ժողովուրդում: ,,Մեղու Հայաստանի,, պարբերականի գիտական արտահայտման մեջ առանձնացնում ենք երեք ոմ՝ Ա,Բ, Գ:Բ ոմը ամենից ընդհանրականն է, և 60-ական թվերի սկզբից գիտական գործառութեան նորմայի բնույթ է կրում: Ա ոմը առանձնանում է ժողովրդաբարբառային տարրերի առատութեամբ, սակավ գործածական է և 60-ական թվերին դուրս է մղվում: Գ ոմը Բ ոմի ակնհայտորեն զբաղեցված տարբերակն է, որը բավականին գործածական է և դուրս է մղվում 70-ական թվերին: ,,Հյուսիսափայլի,, ոմը աննշան չափով բարձր ոմի երանգ ունի Գ ոմի համեմատութեամբ: Նորմա դարձող Բ ոմը՝ եվրոպական լեզուների և ուսուցիչների գիտական գործառական ոմերի համեմատութեամբ արտահայտման մակարդակով իրականում նկատելիորեն ցածր է, այն ձևավորվում է միջին բարդութեան գիտական բովանդակութեան արտահայտման պայմաններում:

2. Ձափավոր է օգտագործվում արևմտահայ տերմինաբանությունը, այսուհանդերձ կան հավելային և սակավ օգտագործման անբերե միտումներ: Սեփական բառապաշարը և բառակազմական միջոցները օգտագործվում են ելնելով 19-րդ դարի զրաբարի կանոնից: Այդ կանոնից նկատելի շեղում ունի ,,Հյուսիսափայլը,,:

3. Նորակազմությունները մեծ մասամբ ստեղծվում են գերմաներենի և ուսուցիչների հիման վրա, նկատելիորեն աճել է գիտական լատիներենի դերը: Պատճենման բառակազմության և այլ թերությունները թույլ են զգացվում: Եվրոպական փոխառությունները մեծ չափով նվազել են, համարյա վերացել են թուրք-պարսկական նորագույն փոխառությունները, հատկապես Գ և Բ ոմերում ,,Հյուսիսափայլում,,:

ՄԱՍՆԱՆԻ ՀԱՄԱԺԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԱՐՏԱՀԱՅՏՈՂ
ԲԱՐԴ ՆԱԽԱԿԱՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՆԻՇՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԱՐԴԻ ՀԱՅԵՐԷՆՈՒԽ

1. Իբրև գործողութիւնների միջև հաւաքովոր ժամանակային հարաբերութիւնների մի տարածասակ, մասնակի համաժամանակութիւնը լեզվական դրսևորում է ստանում քարդ նախադասութիւն ուղղակի կառուցվածքների մեջ: Իրենց իմաստային ընդհանրութիւն հիմունքով սրանք միավորվում են համանիշական մեկ շարքի մեջ՝ ընդգրկելով քարդ նախադասութիւն ստորադասական և համադասական տիպերի շաղկապովոր ու անշաղկապ տեսակները:

2. Ստորադասական շաղկապովոր նախադասութիւններում մասնակի համաժամանակութիւն տրտախայտելու դերով կիրառվում են եբբ, եբբ որ, որ, մինչ, մինչդեռ, մինչև շաղկապները: Համանիշական ամբողջ շարքի համար ղերիշխող /հիմնական/ անդամ է համարվում երբ շաղկապով ծանվորված կառույցը՝ իբրև իմաստային աղ հարաբերութիւնը առաքել համարմեք արտախայտող, համախաղար ավելի համախական և ոմականորեն չեղող կառուցվածք:

3. Եբբ շաղկապով և սրա ոմական տարբերակներով /եբբ որ, որ/ կապակցված նախադասութիւնները մասնակի համաժամանակութիւն արտախայտելիս հանդես են քերում համանիշական փոխակերպումների ենթարկվելու հետքըքրական հաւաքովորութիւններ: Սրանց միջոցով արտախայտված ժամանակային իմաստը համախ կտկված չէ մասերի միջև քերականական կախման ընուլթից: Շաղկապը կարող է վերաքերել քարդ նախադասութիւն մասերից յուրաքանչյուրին և, փոխելով քերականական կախման ուղղվածութիւնը, ստեղծել համանիշների հետքըքրական գույգեր:

4. Համադասական և անշաղկապ համանիշ կառույցների մեջ մասնակի համաժամանակութիւն դրսևորմանը ծառայող հիմնական միջոցը մասերի ստորոգյալների ժամանակային փոխաղաքնրութիւնն է /անցյալ անկառաւանցյալ կատարյալ/: Սրանց և ղերիշխող անդամի համանիշական փոխակերպմանը պետք է նպաստեն նաև մասերի քաղակազմերը:

ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹՅԱՆ ԵԶՐԵՐԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐԸ ՀԱՅ ԲԱՐՔԱՌՆԵՐԻ
ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀՆՁՅՈՒՄԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆԸ ՆԱԽԻՐԱԾ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

Բարբառագիտական տարբեր երկերում հնչյունափոխական անկանոնությունները համարվող օրինակների քննությունը ցույց է տալիս, որ դրանց մի մասը աղպիսին է դիտվել համեմատության եզրերը միշտ չընտրելու պատճառով: Նկատելի են հետևյալ դեպքերը.

ա/ Նախածն է համարվում հին շրջանից ավանդված զուգահեռ ձևերից այն, որն առավել տարածված է և ընտիր, թեև տվյալ բարբառի օրինաչափություններից ելնելով պետք էր նախածն համարել մյուսը /զեւղ-զիւղ, մօրուք-միրուք, հրեշտակ-հրիշտակ, վիշապ-յուշապ, շաղգամ-շողգամ, ցայտել-ցայթել/:

բ/ Հինհայերենյան ձևերից /բնիկ և փոխառյալ/ ծագած են համարվում նոր շրջանում կատարված թուրք-պարսկական փոխառությունները. 1/ամլիկ, աղու, հայիլ-մայիլ, սուլթուն, փէյի. 2/ բախտավար, էշ-զիրտ, նախըր, փախըր, քիսա:

գ/ Գրաբարով ավանդված ձևերից բխեցվում են բարբառային այնպիսի բառեր, որոնք ակնհայտորեն ենթադրում են այլ նախածներ, ծագում են այլ աղբյուրներից. 1/ յօրանշել-առըշտոտալ, շրորդան-մօռնակաթ, ծոր-ծորակ-պուժուժակ, անթեղոց-անթրոց, կմեպ-քչիվ. 2/ փել-բել, թըր-շել-դրշել, փաթթել-պատտել, տալ-տալվ, զայլ-զուլ:

դ/ Բառերի զրաբարյան կերպարանքը հաստատուն ելակետային եզր է ընդունվում նաև այն ժամանակ, երբ ակնհայտ է, որ բարբառային ձևերը առաջացել են սեփական՝ զրաբարից տարբեր բառակազմական ու ձևակազմական եղանակներով /իշնել-էշնել, մանաշել-մանչընալ, թուլանալ-թուլ-նալ/:

ե/ Ելակետային են դիտվում միջին հայերենով ավանդված ձևերը /զերազանցապես փոխառություններ/՝ անտեսելով մի կողմից՝ միջին հայերենի հնչյունական տառադարձության յուրահատկությունները և, մյուս կողմից՝ այն, որ միջին հայերենը չէր կարող ելակետ լինել բարբառների համար, քանի որ բարբառների մեծ մասը միջին հայերենի շրջանում արդեն հիմնական զոնորով ձևավորվել էր /ապրա-աբրա, տաղել-դաղել, միմ-չիմ, պատինժան-բաղըրջան, կումաշ-դումաշ, մահոսի-մըղ-դըսի/:

ՆՈՒՅՆԱՆՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐՔԻՆ ԵՎ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆՈՒՄԵՐԸ

1. Մի կողմ թողնելով բազմիմաստություն և համանունության տեսական և գործնական տարբերակման ուղղությամբ լեզվաբանության ճեղքերած նվաճումները՝ նշենք, որ ոչ բազմիմաստությունը և ոչ համանունությունը չեն արտացոլում իրենց ըմբռնումների բուն էությունը և մեկը՝ բովանդակության, մյուսը՝ արտահայտության պլաններից անվանում են մի նույնական երևույթ: Այս իմաստով, բազմիմաստությունը համանունություն է, համանունությունը՝ բազմիմաստություն, և լեզվաբանական զրականության մեջ լեզվական այս երկու երևույթները քանի զուգում, ավելի համախ են հանդիպում միասնական բացօթյա /նույնանունություն/ անվան տակ:

2. Արտահայտության պլանում նույնություն ներկայացնելով՝ բազմիմաստությունը և համանունությունը բովանդակության պլանում ունեն տարբեր հատկանիշներ, որոնք իմացաբանորեն արժեքավորելու համար առաջարկում ենք բովանդակության պլանի հետևյալ աստիճանավորումը՝ ինքնիմաստություն-մերժիմաստություն-հարիմաստություն-հեռիմաստություն-տարիմաստություն աստիճաններով: Այս աստիճանացույցը վաղ կերպով արտահայտում է բազմիմաստության և համանունության տարբերությունը. առաջինը բնութագրվում է հարիմաստությամբ, երկրորդը՝ տարիմաստությամբ, այլ կերպ ասած՝ բազմիմաստությունը նույնանունությամբ և հարիմաստությամբ, իսկ համանունությունը՝ նույնանունությամբ և տարիմաստությամբ բնութագրվող համակարգեր են:

3. Բազմիմաստության և համանունության ուսումնասիրության մեջ կիրառում գտած հարիմաստություն և տարիմաստություն աստիճաններից բացի հանդես եկող ինքնիմաստություն, մերժիմաստություն և հեռիմաստություն աստիճանները լայն կիրառություն են ստանում քառահամակարգի այլ ղրսեորումների՝ համանիշության, նույնանիշության և հականիշության ընազավառի խոր ուսումնասիրության համար, եթե նույն հատկանիշների հիման վրա լեզվի արտահայտության պլանում ևս հետևողականորեն կատարվի աստիճանավորում /ինքնանունություն-մերժանունություն-հարանունություն-հեռանունություն-տարանունություն/, և լեզվական ամեն մի նշան դիտարկվի բովանդակության և արտահայտության պլանների հինգական աստիճանների խաչաձևման լույսի տակ:

Լեզվական կառուցվածքի բոլոր կողմերի հետ սերտ կապի մեջ գտնվող շարադասության օրինաչափությունների բացահայտումը ունի տեսական և գործնական կարևոր նշանակություն. մի կողմից՝ նախատում է ամբողջությամբ վերցված լեզվի համակարգի ավելի խորը ուսումնասիրմանը, մյուս կողմից՝ կարևոր է ըուհում դասավանդման, թարգմանություն, կիրառական լեզվաբանություն և այլ խնդիրների տեսակետից:

Սակայն գոյություն ունեն գրաբարի շարադասության պրոբլեմի լուծումը զգալիորեն դժվարացնող մի շարք պատճառներ: Օբյեկտիվ դժվարություն է հաղուցում այն հանգամանքը, որ յուրաքանչյուր լեզվական համակարգի հաղորդակցական, իմաստային, ռեալիտետայնության կողմերի և քառային, ձևաբանական, շարայնուսական գործոնների միջև գոյություն ունի սերտ փոխերգործություն: Սուբյեկտիվ դժվարությունը գրաբարի շարայնուսության ուսումնասիրության դեռևս համաժամաբար ոչ բավարար վիճակն է:

Ի մի քերելով անցողական քայով եռաքաղաղրիչ նախադասություններում անմիջական դեռարկման և համակարգային վերլուծության մեթոդներով կատարվող շարայնուսական կապերի ու դիրքային փոխարաբերությունների ուսումնասիրության արդյունքները, կարելի է եզրակացնել.

1. Գրաբարում առկա են եռաքաղաղրիչ նախադասությունների շարադասության վեց հնարավոր դիրքային տարբերակումները /SVO, SOV և այլն/:

2. Շարադասության ազատությունը, եթե մի կողմից՝ ենթադրում է լեզվում տարբեր բնույթի գործոնների առկայություն, ապա մյուս կողմից՝ պայմանավորում է վերոհիշյալ վեց տարբերակումներից յուրաքանչյուրում շարադասության ելակետային և փոփոխված դրությունների սահմանման անհրաժեշտությունը:

3. Այդ գործոնները կարելի է դասակարգել շարադասության մի քանի սկզբունքներով՝ ձևաիմաստային կամ քերականական, իրադրա-խոսքա-շարային և այլն:

4. Վերոհիշյալ սկզբունքներով ելակետային են յուրաքանչյուր քաղաղրիչի միայն այն դիրքերը, որոնք պայմանավորված են քերականական գործոններով: Հետևաբար, փոփոխված /շրջված/ պիտի կոչել նրանց այնպիսի դիրքերը, որոնք ձևավորվում են քերականական բնույթ չունեցող գործոններով:

ԳՐԱԲԱՐԻ ՈՅ ԵՎ ԻՒ ԵՐԿԱՐԲԱՌՆԵՐԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ
ՀԱՅՅՈՒՆԱՓՈԹՈՒԹՅԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

Ձեկուցման մեջ արժարժվում են զրաբարի ոյ և իւ երկբարբառնե-
րի պատմական հնչյունափոխության որոշ հարցեր՝ հիմք ընդունելով հա-
յերենի բարբառների արևմտյան խմբակցության Անտիոքի, Սիլիկյան, մա-
սամբ Փոքր Ասիայի, Մուշ-Տիգրանակերտի, Վանի բարբառաբանների ընծե-
ռած նյութը:

1. Ոյ-ի դիմաց առկա երկբարբառային-երկհնչյունային դրսևորում-
ները՝ ոյ ոյո, ուօյ, ուալ, ալ /բոյր-բոր, բյոր, բուօյր, բուալր.../ և դրանց դերը միջին հայերենում ոյ-ի արտասանական արժեքի մշտորոշ-
ման հարցում:

2. Ոյ-ի հնչյունափոխությունը Սիլիկիայի և Անտիոքի տարած-
քում, իբրև առավելապես արտաքին գործոններով բացատրվող հնչյունափո-
խական երևույթ:

3. Անտիոքի տարածքում ոյ երկբարբառի երկակի զարգացման դեր-
սևորումը /ոյ-ի դիմաց պարզ ծայնավոր՝ գրոյց զորեց. ոյ-ի երկհն-
չյունային բնույթի պահպանում՝ լոյս լուօյս/, իբրև երկու տարբեր
միտումների համադրման արդյունք, տարածքային հին ու նոր հատկա-
նիշների գուգակցում:

4. Բարբառների որոշակի տարածքում մի շարք բառերի մեջ /ծիւն,
սիւն, դիւր.../ իւ երկբարբառի շեղումը օրինաչափ հնչյունափոխու-
թյունից և նույնացումը ոյ երկբարբառի հնչյունափոխությանը /հմտ.՝
ծիւն-ցօն, ծօն, ծոն, ծուօյն, ծայն, ծուալն և քոյր-քօր, բոր,
բուօյր, բայր, բուալր/: Այս երևույթի ունեցած նշանակությունը
միջին հայերենում իւ-ի դիմաց որոշ բառերում արժանագրված ոյ տա-
ռակապակցության /դիւր-դոյր, արիւն-արոյն/ արտասանական արժեքի
մշտորոշման համար:

5. Միջին հայերենում առկա և արդի բարբառներում դրսևորվող
նշված երևույթի հիմքերի որոնումը նախամիջինհայերենյան կամ ավե-
լի վաղ շրջանում /զասական զրաբարում ավանդված դիւր արմատի դոյր
գրությամբ տարբերակ՝ անդոյր/ /ընդոյր/:

ՀՆԴԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՏԱՐԱՀԻՄԲ ՀՈԼՈՎՄԱՆ

ՊԱՀՊԱՆՎԱԾ ՄԱՍՑՈՐԴՆԵՐԸ ՀԱՅԵՐԵՆՈՒՄ

1. Տարահիմբ /հետերոկլիտիկ/ հոլովումը հնդեվրոպական ամենա-
արխայիկ լեզվական երևույթներից մեկն է համարվում: Տարահիմբու-
թյունը հիմնականում դրսևորվում է ուղիղ /ուղղ. և հայց./ և թեք
/մյուս, բացի ուղղ. և հայց./ հոլովների բաղադասական հիմքակազ-
միչների հակադրությամբ: Ըստ այդմ տարբերում են -չ/-ո, -ւ/-ո և
-թ/-ո հնագույն հնդեվրոպական տարահիմբ հոլովման տիպերը:

2. Հայերենում հոլովման այդ տիպերը դրսևորվում են հիմնակա-
նում մնացորդային ձևով՝ ա/շատ հազվադեպ պահպանվել են ամբողջական
հարացույցներ, որոնք քննվում են իբրև զարտուղի հոլովման տիպեր,
այսինքն հայերենի մակարդակում չբացատրվող, աքսիոմատիկ հարացույ-
ցներ, ք/որոշ բառեր փոխվել են իրենց հոլովման տիպը բաղադասական
հիմքակազմիչների հերթագայությունը փոխարինելով ներքին ձայնավոր-
ների հերթագայությամբ, գ/ ավելի հաճախ հետերոկլիտիկ հարացույցի
հիմքերը առանձին-առանձին բառայնացման են ենթարկվել:

3. Հնագույն տարահիմբ հոլովման տիպերի հայերենում պահպա-
նված քեկտրները համեմատական քննության դրվելով հնդեվրոպական այլ
լեզուների համապատասխան փաստերի հետ՝ հնաբավորություն են տալիս
ա/ իրարից անկախ թվացող բառերի նախնական քերականական լծորդակ-
ցության բացահայտման, ք/ ստուգաբանությունների մշգրտման, գ/հնդե-
վրոպական հնագույն լեզվական և տարածքային վիճակի վերաբերյալ ո-
րոշ դիտողությունների համար:

ՀԱՅԵՐԵՆԻ՝ ԻՐԱՆԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒՆԵՐԻՑ ՓՈԽԱՌՑԱԼ
ԱՅԱԿԱՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

1. Հայոց լեզվի զրաբարյան փուլում գործառում են մոտ 100 փոխառյալ ածականներ. դրանցից մի քանիսը՝ աչալեզ, ասպամարակական, ասպատանիկ, դրուժան, զարտակ, թուանիկ, համավար, մապուկ, մարտուկ և այլն, գործառական ակտիվություն չունեցող բառեր են և հայ մատենագրության մեջ կիրառված են լուկ 1-2 անգամ: Փոխառյալ ածականների գերակշիռ մասը որակական է: Ձևային-կառուցվածքային տեսակետից առանձնանում են դժ/թշ/ հնչյունակապակցությամբ, ակ վերջածանցով և ասպ բաղադրիչով կազմությունները:

2. Հայերենում գույներ արտահայտող ածականները հիմնականում իրանական ծագում ունեն. դրանք են՝ աշխետ, ատրագոյն, երաշիւ, զարտակ, կապոյտ, կարմիր, մարտակ, մերմակ, սեւ, սպիտակ: Մանուշակագոյն, վարդագոյն բառերի երկու բաղադրիչներն էլ իրանական են, բայց դրանք կարող են լինել և հայկազմություններ:

3. Երաշխ, զարտակ, մարտուկ, մերմակ բառերը դրսևորում են և գործառական, և իմաստային սահմանափակություն՝ արտահայտելով միայն ծիուկ վերաբերող գույն: Սրանք կոնկրետ առարկային վերաբերող գույնանուններ են և այլ խոսքաշարում չեն կիրառվում:

4. Որոշ փաստեր հիմք են տալիս ենթադրելու, որ սեւ և կարմիր ածականները, որոնք արդեն 5-րդ դարից լայն ու բազմալորտ կիրառություն ունեն, սկզբնապես նույնպես վերաբերում էին որևէ կոնկրետ առարկայի: Հետագայում նրանք հայերենում լայն կիրառություն են ըստանում՝ դուրս մղելով բնիկ կամ այլ լեզուներից փոխառյալ համանիշ բառերը:

5. Իրանական ծագում ունեցող գույնանունները հայերենին են անցել հիմնականում միջին իրանական լեզուների շրջանից՝ զահլավերենից:

ՊԱՐԱԿԵՐԵՆԻՑ ՓՈԽԱՌՅԱԼ ԲԱՌԵՐԸ ԽԱՐԱՎՅԱՆԻ

,,ՎԵՐՔ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ,, ՎԵՊՈՒՄ

1. ԽԱՔՈՎՅԱՆԻ ԼԵՂՈՒՆ և ԼԵՂՎԱԳԻՄԱԿԱՆ հայացքները միշտ էլ զբաղեցրել են մեր Լեզվաբաններին, զրականագետներին ու մանկավարժներին: Տարբեր առիթներով քննության առարկա են դարձել ,,Վերք Հայաստանի,, վեպի Լեզվուժ և իր փոխառությունները՝ իրանական Լեզուներից, արաբերենից ու թուրքերենից:

Նշված փոխառությունները ,,Վերք Հայաստանիում,, մեծ հետաքրքրություն են ներկայացնում հայերենի պատմական զարգացման՝ ինչպես զրական, այնպես էլ ժողովրդախոսակցական Լեզվի միտումների տեսակետից:

2. ,,Վերքի,, Լեզվում հանդիպող իրանական փոխառությունների քննությունը վերաբերող այս զեկուցման մեջ՝

ա. Ուղղագրվում են իրանական փոխառությունների շրջանակները ,,Վերքի,, Լեզվում՝ ըստ գործածության ոլորտների:

բ. Փորձ է արվում պարզել նաև, թե ինչ խոսքի մասեր են փոխառվել, և հայերենում փոխվել է արդյոք նրանց խոսքի մասային պատկանելությունը:

գ. Առանձնացվում են վեպում հանդիպող մասնակի փոխառությունները /հայերեն և պարսկական բառակազմական բաղադրիչների տարբեր գույքորդություններով բաղադրված բառերը/:

դ. Բացատրվում են ,,Վերքի,, փոխառյալ բառերի և դրանց խոսակցական ձևերի իմաստային զանազանությունները:

3. ,,Վերքի,, պարսկերենից փոխառյալ բառերը հիմնականում վերցված են ժողովրդախոսակցական Լեզվից: Այդ բառերը դուրս են մնացել զրական հայերենից:

Լ.Ս. ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ, Հ.Լ. ՋԱԲԱՐՅԱՆ /ԵՐԵՎԱՆ/
ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՅԵՐԵՆԻ ՆՈՐՄԱՎՈՐՄԱՆ ՊԱՏՈՒԹՅՈՒՆԻՑ

Հայերենը իր զրավոր զարգացման 1500-ամյա պատմության ընթացքում ունեցել է մի քանի զրազան լեզուներ, որոնց միմյանցից տարբերվում են իրենց մշակվածության աստիճանով, նորմավորման ընթացքի առանձնահատկություններով:

1. Գրաբարը՝ հին զրական հայերենը, մեզ պանդված իր ամենահին վիճակով արդեն ունեցել է մշակվածության բարձր աստիճան, նորմայի խիստ կայունություն, կառուցվածքային միասնական նկարագիր, առանց որոշակիորեն սահմանազատվող համակարգային /առանձնաքային/ կամ հասարակական/ տարբերակների: Սա նշանակում է, որ գրաբարը որևէ բարբառի կամ բարբառամբի հիմքի վրա նախապես կազմավորված ընդհանուր խոսակցական լեզվի զրական մշակման ենթարկված ձևն է:

Սակայն, չնայած իր միասնականությանն ու զործառական համապարփակությանը, գրաբարի համակարգը ուներ կենդանի, զարգացող լեզվին հատուկ իր ներքին հակասությունները, անկանոնություններն ու զուգաձևություններն, նոր սաղմնավորվող և արդեն մահացող իրականությունները:

2. Միջին հայերենը բարձրացավ ձևավորվող կոյնեի հիմքի վրա: Սակայն միջին հայերենը չունեցավ զրական մշակման այն ուժեղ դպրոցը, ինչ ուներ գրաբարը: Միջին հայերենի համակարգը առավել տարասեռ է ու անմիօրինակ, ներթափանցված՝ ալլահամակարգային տարրերով:

3. Նոր զրական հայերենը՝ աշխարհաբարը ևս իր սաղմնավորման փուլում հիմնված էր նոր ձևավորվող վերաբարբառային, քաղաքային միջին ստանդարտի վրա: Սակայն պաթմական հանգամանքները չնպաստեցին այդ հիմքի վրա մեկ միասնական զրական լեզվի կազմավորմանը: Աշխարհաբարը երկփեղկվեց:

4. Արևմտահայ զրական լեզուն հիմնվելով արևմտյան մի խումբ բարբառների, հառկապես Պոլսի բարբառի վրա, ձևով բերեց զրական մշակման ուժեղ դպրոց և նորմավորման հեռուդական ավանդույթներ:

5. Գրական արևելահայերենը, XIX դարում դրվելով գիտակցված և մասամբ արհեստական նորմավորման հիմքի վրա, միշտ է, ձևով բերեց որոշ միասնականություն, սակայն մնաց խոսակցական հիմքից բավականաչափ մեկուսացած: Մեն չափով ենթարկվելով դեռևս զործառող գրաբարի և ծաղկում ապրող բարբառների ուժեղ ազդեցությանը, այն ուներ տարասեռությամբ ու անմիօրինակությամբ աչքի ընկնող համակարգ:

Ներկայումս զրական արևելահայերենը սկսել է ժողովրդականանալ ու առավել կենդանանալ: Նրա ազդեցությունը ձևավորվում է ընդհանուր խոսակցական ստանդարտը:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԼԵՋՈՒՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ
ԱՐԱԳԱՑՎԱԾ ՄԵԹՈԴՈՒՄ

Անգլերեն լեզվի ուսուցման արագացված դասընթացը նախատեսում է դիմել քերականությանը միայն որպես խոսքի կառուցվածքային կազմակերպման ըմբռնման միջոցի: Մենք այդ սկզբունքին հետևում ենք ուսուցման սկզբնական փուլերում: Դրան ծառայում են աշխատանքի որոշակի ձևեր, որոնք մտնում են պարապմունքների ընթացքի մեջ:

Ունկնդիրների կողմից լեզվի քերականական կառուցվածքը լիովին ըմբռնելու և նրանց խոսքի որոշ մնացորդային թերուժյուլենները վերացնելու համար Ե.Զ.Գալստյանի կողմից առաջարկվեց դասընթացին ավելացնել քերականական փուլ:

Այդ փուլը կիրառվում է այն ժամանակ, երբ ունկնդիրը արդեն տիրապետում է խոսքի որոշակի մակարդակի:

Դասընթացի վերահիշյալ փուլում յուրաքանչյուր քերականական նյութ մատուցվում է չորս տարբեր միջոցներով.

1. Տվյալ թեմայով ձայնագրությունների ունկնդրում, որն իրենից ներկայացնում է իմաստին ուղղված քերականական երևույթների ըննարկումը:

2. Տվյալ քերականական նյութի մատուցում կանոններով և օրինակներով:

3. Դասախոսի հետ տվյալ քերականական երևույթների ըննարկում:

4. Մտապահումը ակտիվացնող միջոցների կիրառում, քերականական այս կամ այն կարգով պայմանավորված իմաստների տարբերությունների հաշվառմամբ:

Նյութի ամրապնդման համար առաջադրվում են վարժույթյունների բազմաթիվ տարբերակներ, զրույցներ, զանազան խոսքային իրադրույթյուններ:

Արդյունքում ձեռք է բերվում բազմազան լեզվական նրբույթյունների գիծակցմամբ անսխալ խոսք:

Ռ.Ս.ՄԵԼԻԲԱՅԵՅԱՆ /ԵՐԵՎԱՆ/

ԽՈՆՔԱՅԻՆ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՄԱՆ ԲՈՅՈՒՆԻ ԵՆԹԱԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ

ԸՆՏ ՆՏՈՐԱԴԱՆ ԳՈՅԱԿԱՆԱՆԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ

ԽՄԱՍՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԻ

1. Բայական համակարգում ուրույն տեղ են զբաղում այսպես կոչված հաղորդակցման քայերը: Հաղորդակցման քայերով կազմված կառույցն ընդգրկում է հետևյալ իմաստաշարահյուսական տարրերը՝ հաղորդակցման գործողություն /ստորոգյալ/, հաղորդող /ենթակա/, ընդունող /անուղղակի խնդիր/ և հաղորդակցման քայեկտ /ուղիղ խնդիր/: Վերջինիս ընունթով է պայմանավորված հաղորդակցման քայերի ստորաբաժանումը խոսքային և ոչ խոսքային հաղորդակցման քայախմբերի: Խոսքային հաղորդակցման քայերի արտահայտած գործողությունը համընկնում է խոսքի ակտին, նրանց քայեկտը անմիջական արտալեզվական հարաբերակից չունի, այն յուրահատուկ,, ներլեզվական քայեկտ,, է: Այս քայերի միավորող իմաստույթը,, ասել,, իմաստույթն է, որով և պայմանավորվում է նրանց արտահայտած գործողության ոչ թե ֆիզիկական, այլ,, մտային-արտաբերական,, ընունթը:

2. Շարահյուսորեն այդ քայերը հիմնականում եռարժույթ են, այսինքն ենթադրում են ստորադաս եռանդամ գոյականական կառույց: Ակայն գոյություն ունեն նաև խոսքային հաղորդակցման երկարժույթ քայեր /որոնց արտահայտած հաղորդակցական ակտի այս կամ այն բաղադրիչը չի մատնանշվում մակերեսային կառուցվածքում/, ինչպես և խոսքային հաղորդակցման քառարժույթ քայեր /որոնք պահանջում են հաղորդակցման միջոցը կամ գործիքն արտահայտող հատուկ տարրի մատնանշում մակերեսային կառուցվածքում/:

3. Խոսքային հաղորդակցման քայերի ստորադաս գոյականական անդամների իմաստույթային կազմում շնչավորություն/ոչ շնչավորություն, կոնկրետություն/վերացականություն իմաստույթային հակադրությունների առանձնացման հիման վրա փորձ է արվում վեր հանել այդ անդամների ըուն և փոխաբերական նշանակությունները, ինչպես նաև արտածական եղանակով հաշվարկել դրանց հնարավոր համակցությունները:

ԱՎ. ԻՍԱՀԱՅԱՆԻ ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԱԿԱՆ ԱՐՁԱԿԻ
ԴԱՐՁՎԱԾԱՐԵՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Առանց զրոդի օգտագործած դարձվածքների ուսումնասիրության անհնար կլինի ամբողջացնել պատկերացումը նրա լեզվական կողմնորոշման ու վարպետության մասին: Անառակելի է, որ հաճախ զրոդների լեզվական տարբերությունը էապես պայմանավորված է լինում հենց դարձվածքների նկատմամբ նրանց ունեցած վերաբերմունքով: Գեղարվեստական գրականության լեզվի համար դարձվածքների ունեցած անփոխարինելի դերի մասին առանձնապես տեղին ու դիպուկ են արտահայտվել զրոդները /Մ.Գորկի, Պ.Սևակ/:

1. Միասնական կարծիք զոյություն չունի դարձվածքների էություն և տեսակների մասին: Մեր կողմից որպես դարձվածքներ են դիտված ոչ թե ընդ որ տեսակի կայուն կապակցությունները, այլ միայն նըրանք, որոնք վերաիմաստավորված են, օժտված են փոխաբերական նշանակությամբ:

2. Ինչքան էլ կարևոր լինի դարձվածքների ոճական նշանակությունը, այնուամենայնիվ դրանց գործածությունը պայմանավորվում է այնպիսի հանգամանքներով, ինչպիսիք են գեղարվեստական ստեղծագործության ժանրը, թեման, կերպարները, զրոդի վերաբերմունքը ժողովրդական կենդանի լեզվի նկատմամբ և այլն: Այդ ելակետով, կոնկրետ ուսումնասիրության հիման վրա, դարձվածքների գործածության առումով ընդլայնվում են իսահայանի պատմվածքները, լեզենդները, գրույցները:

3. Իսահայանի գեղարվեստական դարձվածքների ոճաբանական կազմը ներկայացվում է ըստ այն սկզբունքի, թե դրանք խոսքի որ տարբերակային ձևին են պատկանում /համագործածական դարձվածքներ, խոսակցական դարձվածքներ, ինչպիսի հուզաբարտահայտչական երանգով են օժտված /հեզնական-երգիծական, անարգական, արհամարհական և այլն/:

4. Հիմնական զծերով ընդլայնված են այդ տեսակները, բացահայտված է դրանց դերը իսահայանական խոսքի ժողովրդայնությունը, կենդանությանը, հմայիչ պատկերավորությունը նպաստելու գործում:

ԻՄԱՍՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՏԵՂԱԶԱՐԹԵՐ ՀԱՅԵՐԵՆ-ՌՈՒՍՅԵՐԵՆ ԵՐԿԼԵՋՎՈՒԹՅԱՆ
ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ / գույների անվանումների նյութի հիման վրա/

1. Ինչպես հայտնի է, գույների անվանումների համակարգերը տարբեր լեզուներում միմյանց չեն համընկնում: Դրանք չեն համընկնում անգամ այնպիսի ցեղակից լեզուներում, ինչպիսիք են հայերենը և ռուսերենը: Երկլեզվակիր հայերի մոտ գույների անվանումների համակարգը տարբեր է միալեզվակիրներից:

2. Ձեկուցման նպատակն է բացահայտել փոխներթափանցման երևույթը, կամ էլ քառերի իմաստների մեջ կատարված տեղաշարժերը, որոնք առաջանում են երկրորդ լեզվի ազդեցությամբ:

3. Առաջարկվում է մի մեթոդ, որը հնարավորություն է տալիս կանխորոշել գույների անվանումների համակարգը երկլեզվակիրների մոտ, ինչպես նաև ստուգել Ֆոլիի և Մաթևոսի այսպես կոչված ,,բառային կանխանական,, /,,մեղիտացիայի,,/ տեսությունը:

Ս.Ա.ՄԻՆԱՍՅԱՆ/ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ/

ՍՏ.ՋՈՐՑԱՆԻ ՊԱՏԱՎԱԶՆԵՐԻ ՈՒ ՆՈՐԱՎԵՊԵՐԻ
ՊԱՅՄԱՆ ԲԱՊԱԳՐԻՉՆԵՐՈՎ ՀԱՄԵՄՏՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Աշխատանքում առաջ են քաշված հետևյալ դրույթները.

1. Հակիրճ տեղեկություններ ,,համեմատություն,, ոճական միավորի և նրա տարբեր անվանումներ կրող տարատեսակների վերաբերյալ:

2. Գոյական բաղադրիչներով համեմատությունները Ստ.Ջորյանի նորավեպերում ու պատմվածքներում: ●

3. Գոյականով արտահայտված համեմատյալի իմաստային-քերականական առանձնահատկությունները:

4. Անձի առումով հատուկ անունները որպես համեմատյալ Ստ.Ջորյանի նորավեպերում ու պատմվածքներում, նրանց իմաստային խմբավորումները:

5. Անձի առումով հասարակ անունները որպես համեմատյալ Ստ.Ջորյանի նորավեպերում ու պատմվածքներում, նրանց իմաստային առանձնահատկությունները և դրանց հիման վրա կատարվող խմբավորումները:

6. Իրի առումով հասարակ անունները որպես համեմատյալ Ստ.Ջորյանի նորավեպերում ու պատմվածքներում, նրանց իմաստային առանձնահատկություններն ու խմբավորումները:

Թ. Կ. ՄՈՒՆԱՅԵԼՅԱՆ /ԿԻՐՈՎԱՆՈՍ/
ՍՏՈՐՈԳՄԱՆ ՀԱՆԳՈՒՅՑԻ ԵՎ ՆՐԱ ՀԱՄԱՆԻՇՆԵՐԻ
ԽՄԱՍՏՈՒԹՅԱՅԻՆ ԿԱԶՄԸ

Հանգույցի՝ ստորոգական , , վերագրման , , դերով օժտված են այն բա-
յերը, որոնց առաջնային գործառությունը կապվում է , , գոյություն
ունենալ , , նշանակության հետ: Այդ առումով հանգուցային գործառու-
թյունը պետք է դիտվի որպես , , գոյություն ունենալ , , նշանակության
, , փակագծերից դուրս բերված , , ձևական-քերականական աարը, որը , , ընտ-
րովի , , ձևով է ներկայացնում , , գոյություն ունեցողի , , հատկանիշնե-
րից որևէ մեկը:

Հանգույցը ընդուն է սուբյեկտի գոյության փաստից և միևնույն ժա-
մանակ անդրադառնում նրան իր իսկ , , օտարված , , էություն՝ պրեդիկատի
վերածված հատկանիշներից որևէ մեկի բեկմամբ:

Սա, ըստ էության , , գուռ , , քայական-ստորոգական միջուկ-իմաս-
տությի է, որի գործառությունը երկփեղկվում է փոխանցիչ և ստորո-
գիչ ուղղություններով՝ հմպտ. դեպի աորիբուտը և դեպի սուբյեկտը:

Բայ հանգույցը, լինելով սուբյեկտի և աորիբուտի ներքին սերտամ-
ման արտահայտությունը, ներկայանում է ստորոգական միջուկ-իմաս-
տությի շնորհիվ խտացված ոչ քայական իմաստությիների համադրական
տեսքով: Այդ միջուկ-իմաստությից հանդես է գալիս մի կողմից՝ որ-
պես աորիբուտի պրեդիկատային փոխանցիչ և ծառայում հանգույցը
, , նյութականացնելուն , , , քառայնացնելուն, մյուս կողմից՝ որպես
պրեդիկատի վերածված աորիբուտը սուբյեկտին վերագրող ստորոգիչ:

, , Կիսահանգույց , , կոչվող քայերուծ ստորոգական միջուկ-իմաս-
տությի հավելվում են լրացուցիչ քառաչաքահյուսական իմաստությի-
ներ, որոնք արտահայտում են ստատիկ տեական վիճակ /մնալ/, դինամիկ
անցողականություն /դառնալ/, անցողական պատմականություն /դարձ-
նել/, սուբյեկտիվ զնահատում /թվալ, ձևաաալ/: Այս իմաստությիների
ներգրավմամբ կիսահանգույցները չեն կորցնում իրենց հանգուցային
արժեքը, քանի որ նույն սուբյեկտի և նույն աորիբուտի ստորոգմանը
նրանք պարզապես հաղորդում են իմաստային նոր երանգներ:

Այսպիսով, հանգուցային գործառության բուրդը դրսևորումները
խմբավորվում են հանգուցային առանքային միջուկ-իմաստությի շուր-
ջը, որը հանդես է գալիս որպես նրանց հիմքում ընկած և նրանց էու-
թյունը քաքահայտող հաստատուն մեծություն:

ՔՎԻ ԱՄՐԳԸ ՀԻՆ ՎՐԱՑԵՐԵՆԻ ԵՎ ԳՐԱԲԱՐԻ
ՀՈՒՈՎՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐՈՒՄ

1. Հին վրացերենում և գրաբարում թվակարգն ունի երկու հիմնական ենթակարգ՝ եզակի և հոգնակի։ Հոգնակիակազմությունը երկու լեզվում էլ համակարգային է, քանի որ ունի կազմության որոշակի ընդհանրական կառուցվածք։ Այն իրացվում է մասնիկավորմամբ, որը հակադրվում է եզակիի աննշույթ՝ անմասնիկ ծնին։ Վերջինս ելահիմք է հոգնակիակազմության հոլովակազմության համար։

2. Հին վրացերենում հոգնակիակազմությունն իրացվում է երկու տիպի հիմքերով՝ ա/ հնչյունափոխած կամ եզակի սեռական-գործիականի հիմքով / յե-ով հոգնակիի դեպքում/ և բ/ անհնչյունափոխ կամ քառի ուղիղ ծե-վով / ճ-ով հոգնակիի դեպքում/։

3. Գրաբարում հոգնակիակազմությունն իրացվում է հինգ տիպի հիմքերով. ա/ հոգնակի ուղղականի հիմքը եզակի ուղղականի ծնն է կամ նրա հնչյունափոխած տարբերակը, բ/ հոգնակի սեռական-տրականի հիմքը եզակի սեռական-տրականի հիմքն է, գ/ հոգնակի սեռական-տրականի հիմքը եզակիի հոլովածնն է, դ/ հոգնակի սեռական-տրականի հիմքը եզակի գործիականի հիմքն է, ե/ ալլածն հիմքեր. Ճ / հոգնակի սեռական-տրականի հիմքն է եզակի սեռական-տրականի հիմքը՝ ն-ի հավելումով, Տ / հոգնակի սեռական-տրականի հիմքը կազմությամբ ըուրորովին անկախ է եզակի սեռական-տրականի հիմքից։

4. Հին վրացերենի հոգնակիակազմությունը իրացվում է հետևյալ կառուցվածքներով. անհնչյունափոխ հիմք+հոգնակերտ+հոլովակերտ, անհնչյունափոխ հիմք+հոգնակերտ-հոլովակերտ, հոլովահիմք+հոգնակերտ+հոլովակերտ, այսինքն, հոգնակիակազմությունն իրացվում է մասնիկավորմամբ, գերիշխում է կցական տիպի կազմությունը և առկա է միայն մասնակի թեքականություն։

5. Գրաբարի հոգնակիակազմությունը իրացվում է հետևյալ կառուցվածքներով. անհնչյունափոխ հիմք+հոգնակերտ-հոլովակերտ, հոլովահիմք+հոգնակերտ-հոլովակերտ, հոլովահիմք+հոգնակերտ+հոլովակերտ, հոգնակիահիմք+հոգնակերտ-հոլովակերտ, այսինքն, հոգնակիակազմությունն իրացվում է ներքին թեքումով ու մասնիկավորմամբ, գերիշխում են թեքական տիպի կազմությունները, առկա է կցականության մասնավոր դեպք /հոգնակի գործիական/։

6. Գրաբարում կան նաև ոչ համակարգային հոգնակիակազմություններ, անեզականներ, անհոգնականներ, հավաքականներ /վերջինս բնորոշ է նաև հին վրացերենին։

ԱՆՎԱՆԱԲԱՅԱՆԱՆ ԿԱՐ ԲԱՐԴ ՍՏՈՐՈԳՅԱՆՆԵՐԸ ԳՐԱԲԱՐՈՒՄ
ԸՍՏ ԵԶՆԻԿ ԿՈՂԲԱՑՈՒ ԼԵԶԱՆՅՈՒԹԻ

1. Անվանաբայական կամ բարդ ստորոգյալը ձևային տեսակետից հա-
կադրվում է պարզ և բաղադրյալ ստորոգյալներին առաջին հերթին եռան-
դամ կառուցվածքով՝ անվանական բաղադրիչ+օժ. բայ+անորոշ դերբայ: Ի-
մաստային տեսակետից թե պարզ, թե բաղադրյալ բայական ստորոգյալները
ուենեն ընթացականության իմաստ, իսկ անվանաբայական ստորոգյալի ար-
տահայտած իմաստը գուրկ է տեսականությունից, շարժումից: Այդպիսի
ստորոգյալի անվանական մասը օժանդակ բայի հետ ցույց է տալիս անո-
րոշ դերբայի արտահայտած գործողության կատարման ունակություն, հը-
նարավորություն, ցանկություն /կամ այդ հատկանիշների ժխտում/:

2. Իբրև այդպիսի ստորոգյալի մաս ճգնիկի լեզվում հանդես են
գալիս պարտ է, կարող է, հարկ է, մարթ է, բաւական է, հնար է, ար-
ժան է, արժանաւոր է, պիտոյ է, օրէն է, սովոր է, աւաւտշամ է, պատ-
շամ է, ի դէպ է, վայրապար է, արդ է ձևերը:

3. Վերը հիշատակված ձևերի մի մասը գրաբարի քերականագիտու-
թյան մեջ դիտվել են բացարձակ միադիմի բայեր: Օրինակ՝ պարտ է,
հարկ է, արժան է, ի դէպ է, պիտոյ է, պատշամ է, հնար է, օրէն է,
սակայն օժանդակ բայը ժամանակային սահմանափակություն չունի /պարտ
է, պարտ եր, պարտ իցէ/, մի մասն էլ դիմա-թվային սահմանափակու-
թյուն չունի՝ կարող է, բաւական է, սովոր է, բաւական եմք, կարող
իցէ, սովոր եմ և այլն:

4. Հայ քերականագիտության մեջ միշտ չէ, որ նման կառույցնե-
րով արտահայտված ստորոգյալը մեկ անդամ է համարվել. որոշ լեզվա-
բաններ անորոշ դերբայը համարում են ենթակա: Եթե արդի հայերենի
համար դա կարող է ընդունելի լինել, ապա, մենք կարծում ենք, գրա-
բարի վրա չի տարածվում, որովհետև նման ստորոգյալների կողքին սո-
վորաբար հանդես է գալիս թեք հոլովածներով արտահայտված ենթակա՝
պարտ է նմա կարծել, չէր մարթ անմարմնոցն ընդ կանայս մարմնաւորս
ամուսնանալ և այլն:

ԺԱՄԼՆԱԿԻ ԲԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԻ ԻԴԵԱԼԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

1. մարդկային լեզվում ժամանակի զաղափարը կարող է արտահայտվել բերականական, բառային, շարահյուսական, բառա-շարահյուսական միջոցներով: Այս ամենի ամբողջությունը, այլ խոսքով՝ լեզվում ընկալական ժամանակի արտացոլումը, անկախ արտահայտության միջոցներից, կազմում է ժամանակայնություն զործառական իմաստաբանական կարգը: Առանձին լեզուներում հնարավոր են ժամանակայնության զործառական իմաստաբանական կարգի տարբեր համալարգեր: Ժամանակի արտահայտության որևէ միջոցի համընդհանրությունը մարդկային լեզվի համար առհասարակ պարտադիր չէ: Այս իսկ պատճառով, բերականական ժամանակը մենք դասում ենք հատուկ լեզվաբանական թերի հանրությունների շարքը:

2. Լեզվում բերականական ժամանակը արտահայտվում է ամենատարբեր միջոցներով: Գործնականում հնարավոր չէ հայտնաբերել բերականական ժամանակի արտահայտության որևէ ընդհանուր օրինաչափություն: Թեևս կարելի է առանձնացնել գործողության զաղափար արտահայտող լեզվական միավորի և բերականական որևէ միջոցի գուգորդման անհրաժեշտությունը բոլոր այն լեզուներում, որոնցում արտահայտվում է բերականական ժամանակ:

3. ա/ժամանակի բերականական կարգում մենք տարբերակում ենք չորս բերականություններ՝ ներկայի, անցյալի, ապառնու և ընդհանրական ժամանակի:

բ/Որպես ժամանակային հարաբերությունների հաշվարկման կետ ընդունվում են կամ խոսքի պահը, կամ անցյալ և ապառնի ժամանակային ուղորտներում վերցված որևէ այլ պայմանական ժամանակակետ: Ընդ որում, հաշվարկման կետերի թիվը չենք սահմանափակում:

գ/ժամանակի բերականական կարգում կարող է արտահայտվել ինչպես բացարձակ, այնպես էլ հարաբերական ժամանակ:

Բացարձակ ժամանակային հարաբերությունները արտահայտվում են խոսքի պահի, իսկ հարաբերական ժամանակային հարաբերությունները՝ հաշվարկման որևէ այլ կետի նկատմամբ:

դ/Հաշվարկման յուրաքանչյուր կետի նկատմամբ /բացառությամբ ընդհանրական ժամանակի/ ընդունում ենք՝ համընթացություն, նախորդման, անմիջական նախորդման, հաջորդման, անմիջական հաջորդման իմաստաբանական հատկանիշների ընդունումը հնարավորություն է տալիս առավել ամբողջականությամբ արտահայտել ժամանակի բերականական կարգի նուրբ իմաստաբանությունը:

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՆՏԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԸ
ԵՎ ԽՈՍԱԿԻԳՆԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒՆ

1. Խոսակցական լեզվի ընտրությունը պայմանավորող հիմնական հատկանիշներն են. ա/.խոսքի անկաշկանդությունը, բ/.խոսքի առատագրությունը, գ/.խոսակիցների անմիջական մասնակցությունը հաղորդակցությանը:

2. Հաղորդակցական ակտը կարող է քննարկվել նաև արտալեզվական այլ հատկանիշներով, որոնք ոչ թե պայմանավորում են խոսակցական լեզվի ընտրությունը, այլ տարբեր չափերով ազդում են նրա կառուցվածքի, ժանրային դրսևորումների վրա. այդ հատկանիշները կարող են վերաբերել խոսակիցներին կամ իրադրությունը: Առաջին խմբի մեջ մտնում են.

ա/.խոսակիցների թիվը՝ երկուս /երկուսից ավել, բ/.հասակը, գ/.սեռը, դ/.խոսակիցների ակտիվությունը, խոսող-լսող դերերի փոփոխությունը, ե/.խոսակիցների փոխհարաբերությունը՝ տեսնում են իրար /չեն տեսնում, ծանոթ են/ ծանոթ չեն և այլն, զ/.հաղորդակցության նյութի նախնական իմացությունը, է/.խոսակիցների դերը հաղորդակցության պահին՝ մշտական /ոչ մշտական, ը/.անհատական առանձնահատկությունները՝ հակվածությունը շատախոսության կամ քչախոսության, տրամադրվածությունը լեզվական ստեղծագործության, լեզվական խաղին, վերաբերմունքը թեմայի նկատմամբ և այլն:

Իրադրությանը վերաբերող հատկանիշներից կարևոր են. ա/.խոսակցական լեզվի և իրադրության կապն ու փոխհարաբերությունը, բ/.իրադրության համախանութունը՝ բարձր է /բարձր չէ, գ/.հաղորդակցության ակտի տեղը՝ տուն, փողոց, խանութ և այլն, դ/.կողմնակի մարդկանց ներկայություն՝ այո/ոչ:

3. Հաղորդակցական ակտի այս ընդհանուր հատկանիշներից յուրաքանչյուրը ունի որոշակի կապեր ու փոխհարաբերություն խոսակցական լեզվի տարբեր ժանրերի հետ /պատում, սենսախոսություն, երկխոսություն, զրույց և այլն/ և կարող է պատճառ դառնալ դրանց այս կամ այն տեսակի դրսևորմանը: Իրանից էլ ըստում են հաղորդակցական ակտի նշված հատկանիշների հիմնական գործառույթությունները. ա/.խոսքի լրացում, բ/.լեզվական այս կամ այն միավորի, խոսակցական լեզվի այս կամ այն ժանր ընտրության պատճառաբանում:

Ե. Հ. ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ / ԿԻՐՈՎԱԿԱՆ /
ԲԱՑԱԿԱՆ ԽՆԴՐԱԴՈՒԹՅԱՆ ՄԻ ՔԱՆԻ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Խնդրառուծյունը ձևաբանական մակարդակում առկա է որպես մեկ կամ մի բանի խնդիր առնելու պոտենցիալ հնարավորություն, որը շարահյուսական մակարդակում ստանում է իր քերականական արտահայտությունը:

Խնդրառուծյունը, որպես ստորադասական կապակցության ձև, հակադրվում է առդրությունը: Նրանց միջև հակադրությունը ընկալվում է, երբ տարբեր կապակցության ձևերում ստորադաս անդամներն արտահայտվում են՝ ա/հոլովածներով, ք/կապական կառույցներով, գ/երկրորդական նախադասություններով:

Խնդրառուծյունն առաջին հերթին բայական հատկանիշ է: Հայերենում այն հատուկ է նաև բայական ու ածականական ծագում ունեցող գոյականներին, որոշ ածականների ու մակբայների: Խնդրառուծյունն ակնհայտ է արտահայտվում այն դեպքում, երբ լրացյալ բայը ստանում է որևէ հոլովածով արտահայտված խնդիր լրացում: Մնացած դեպքերում խնդրառուծյունը նշույթավորված չի լինում:

Բայերն ըստ խնդրի ծավալի ու արտահայտության կարելի է բաժանել երեք խմբի՝ ա/բառածևով, բառակապակցությամբ ու երկրորդական նախադասությամբ, ք/հիմնականում բառածևով ու բառակապակցությամբ, գ/հիմնականում կապական կառույցներով խնդիր ստանալու ունակ բայեր:

Արդի հայերենում մեծ թիվ են կազմում երկրորդ խմբի բայերը, որոնց խնդիր լրացումը պարզ նախադասության մեջ արտահայտվում է բառով կամ բառակապակցությամբ: Այդ խմբի բայերը երկրորդական նախադասությամբ խնդիր կարող են ստանալ միայն միջնորդավորված ձևով, այսինքն՝ այն դեպքում, երբ գլխավոր նախադասության մեջ ունեն հարաբերյալ:

Բայի ընդհանուր խնդրառուծյունը սովորաբար որոշվում է նրա զգլխավոր նշանակությամբ: Սակայն բայերի մեծամասնությունը բազմիմաստ է և երկրորդական կամ փոխարքերական նշանակությամբ հանդես գալիս կարող է ձեռք բերել այլ խնդրառուծյուն, որը բնորոշվում է մի կողմից՝ ստացած խնդիրների ընթացով՝ միակի, կրկնակի կամ բազմակի, մյուս կողմից՝ որակով՝ տարբեր կարգի խնդիր լրացումներ ստանալով: Այս երևույթի հետ կապված՝ կարող են բայիմաստում տեղի ունենալ խնդրառական տեղաշարժեր:

ԼԵԶԱԿԱՆ ՄԻՋԱԿԱՅԻՆ ԼԵՔՍԻԿՈՆՔՈՒՆԸ ԱՐԱԳԱՅՎԱԾ
ՄԵԹՈԴԻԿ ՀԱՅՈՑ ԼԵԶԱԿԻ ԳԱՅԱԿԱՆՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

1. Լեզուների ուսուցման արագացված մեթոդը հիմնված է անհատի ստեղծագործական ունակութիւնների ակտիվացման միջոցով իմաստակա-մալորման մակարդակի խոսակցական ունակութիւնների զարգացման վրա և իրագործվում է իրենցից խոսքային կառույցներ ներկայացնող ամենա-մերձավոր դրդիչների տրման միջոցով:

2. Ուսուցման նպատակների իրագործումը շատ քանով կախված է, նախնական տեսաուլորման արդյունքներից ելնելով՝ հոգեբանորեն համա-տեղելի, բայց իր կազմով բազմաբովանդակ խմբերի ստեղծումից: Ու-սումանոսութիւն չափ առաջին երկու ամիսների ընթացքում ունկնդիրների պա-շարը հասնում է շուրջ հազար վեց հարյուր Լեզվական միավորի:

3. Խոմանական ու գերմանական Լեզուների և ռուսերենի ուսուց-ման համեմատութիւնը՝ հայոց Լեզվի դասավանդումը կապված է մի շարք ղեկարութիւնների հետ:

4. Գոհացուցիչ արդյունք ստանալու համար անհրաժեշտ է որոշա-կի նպատակաւորութիւն ունեցող, արհեստականորեն ստեղծված Լեզ-վական միջավայր, քանի որ լսարանից դուրս ունկնդիրների կողմից խո-սակցական հայերենի ընկալումը կապված է քարդութիւնների հետ:

5. Խոսակցական Լեզվի տարրերի ներմուծումը պետք է կատարվի աստիճանաբար, կանխատեսված ժևով և որոշ քերականական տարրերի ու-սուցման միջոցով ճանապարհ հարթի գրական Լեզվից դեպի խոսակցականը՝ նպատակ ունենալով առաջինը:

6. Միջավայրի դրական ազդեցութիւնը դրսևորվում է տարրեր ծե-վերով: Բացասական ազդեցութիւնն այն է, որ ունկնդիրների շրջապա-տում գտնվողներն աշխատում են ուղղել նրանց սխալները՝ դրանով իսկ խանգարելով Լեզվական արգելքի հաղթահարման պրոցեսին:

7. Լեզվական անհարկի տարրերի նկատմամբ քննադատական մոտեց-ման մշակումը ուսուցման առաջնադասված փուլի հիմնական նպատակնե-րից մեկն է: Արագացված մեթոդով հայոց Լեզվի ուսուցման վերջնա-կան արդյունքը Լեզվական միջավայրում կողմնորոշվող, խոսակցական Լեզվի տիրապետող, բայց մաքուր գրական հայերենով խոսող անհատի կազմավորումն է:

ԽՈՍՔԱՍՏԵՆԵԱՆ ՄԵԽԱՆԻԶՄԻ ԶԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ՈՐԴԵՍ
ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԱՐԱԳԱՅՎԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ ԱՄԵՆԱԿԱՐԵՂՈՐ
ԽՆԴԻՐՆԵՐԻՑ ՄԵՆԸ /ՈՒՍԱԳ ԼԵՂՎԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ
ՆՅՈՒԹԻ հիման վրա/

ՈՒՍԱԳ ԼԵՂՎԻՆ տիրեալտելու գործընթացի առանձնահատկութիւնները
լաւագույն գիտակցման նպատակով, մեր կողմից առաջ է քաշվել
ՈՒՍԱԳ ԼԵՂՎՈՎ խոսքաստեղծման առաջացման ու զարգացման աշխատանքա-
յին մոդել: Հիշողութիւնի համար տրվող ՆՅՈՒԹԸ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ առաջին փու-
լում ներկայացվում է կառուցվածքների ձևով, որում քաղ տրվում է
կայունացված տեսքով, որոշակի բառաձևով: Նույն ձևով էլ այն օգտա-
գործվում է ունկնդիրների կողմից:

Բայց և այնպէս, մեր վերջնական նպատակն է սովորեցնել առանձ-
նացնել քաղ խոսքային հոսքից, որը հնարավոր է դառնում միայն այն
դեպքում, երբ այն կայունացված է քաղմաթիվ տարբեր կառուցվածքնե-
րում՝ բառաձևերի տեսքով: Դրանով իսկ կասեցվում է աղմատված ձևով
բառի կայունացումը բառապաշարում: Խոսքաստեղծման մեխանիզմի գոր-
ծարկումը անհնար է առանց լեզվական ինֆորմացիայի բավարար քանակու-
թյան, որը յուրացվել է լեզվական շփման /կամ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ նպատակով
դրա նմանակման/ պայմաններում: Այս դեպքում սկսում է գործել խոս-
քաստեղծման մեխանիզմի գլխավոր բաղադրամասերից մեկը՝ համաբանու-
թիւնը:

Առաջնադասցված փուլում ՆՅՈՒԹԻ կազմակերպումն արդեն ինքնին ի
նկատի է առնում քաղն առանձնացնելու ունակութիւնը: Այս դեպքում
հնարավորին չափ խուսափում ենք կայունացված կաղապարներից:

Ունկնդիրներին տրվում է լեզվական միջոցների ընտրութիւնի ա-
զատութիւն: Այսպիսով, պայմաններ են ստեղծվում հայտնի կաղապար-
ներում այդ ՆՅՈՒԹԻ տեղավորման համար: Այդ նպատակի իրագործման
համար լայնորեն օգտագործվում է նախապէս հայտնի բառապաշարի և քե-
րականական կառուցվածքների որոշակի ընտրութիւնով կառուցված մեծ քանա-
կութիւնով տեքստերի ընթերցումը: Այդ դեպքում ուշադրութիւնը չի
կենտրոնացվում ՆՅՈՒԹԻ քերականական կամ բառապաշարային կողմի վրա:
Ունկնդիրներին առաջադրվում են իմաստային խնդիրներ՝ ինչպէս տեքս-
տերով աշխատելիս, այնպէս էլ՝ ամբողջ դասընթացի ընթացքում:

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ "РАССУЖДЕНИЯ О МЕТОДЕ"

1. В первые десятилетия нашего столетия лингвистика переживает нарушение "нормального" /в куновском смысле/ хода развития. "Новая" лингвистика решительно отказывается от ментализма с его единственным методом - интроспекцией, т.к. они не удовлетворяют более ее новым стремлениям к научности и объективности.

2. Несомненно, что такой "скачок" был подготовлен и внутренними и внешними обстоятельствами. Среди последних важно указать на расцвет естествознания, сопровождающийся его высоким авторитетом и победным действием естественнонаучных методов /в самом широком смысле слова/. Именно последовавшее за этим отождествление понятий "наука" и "естествознание" привело к перестройке лингвистики и других гуманитарных дисциплин по образу и подобию естествознания.

3. Однако критерии "научной объективности" и "строгости", заимствованные лингвистикой у естествознания, не были абсолютными, вневременными идеалами и вскоре стали переосмысливаться вместе с породившими их позитивистскими течениями.

4. Тогда и сделалось вполне очевидным, что не только таким - сциентистским по существу - образом можно понимать научность вообще и научность гуманитарного знания - в особенности. Тогда и стала бросаться в глаза вся нищета современных лингвистических теорий, неадекватных сложности человеческого языка во всем его великолепии /Д. Лакофф/, т.е. в погоне за строгостью и точностью лингвистика стала терять специфику своего предмета. Осознав это, лингвистика пережила возвращение "на круги своя", оглядываясь и переоценивая свое, прежде казавшееся позорным, прошлое - с тем чтобы найти или создать свои, имманентные критерии объективности и научности.

5. Однако слишком обидно было бы видеть в этой истории только круг. Думается, что этот круг имеет шанс стать из двумерного трехмерным /спиралью/ и методологическая рефлексия может сыграть в этом деле свою роль. Так что "Рассуждение о методе" для лингвистики столь же актуально сегодня, как и для естествознания и философии - в 1637 г.

О НЕКОТОРЫХ ЛЕКСИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЯХ ПИСЬМЕННОГО
ПАМЯТНИКА АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ЛИТЕРАТУРНОГО ЯЗЫКА XIII ВЕКА
"ДАСТАН АХМЕДА ХАРАМИ"

"Дастан Ахмеда Харамии", являясь одним из ранних письменных памятников азербайджанской художественной литературы, занимает особое место в истории азербайджанского литературного языка. Несмотря на то, что памятник написан в жанре масневи, т.е. в классической форме, он отражает особенности живого разговорного языка.

В лексическом составе "Дастана Ахмеда Харамии" по сравнению с памятниками, написанными в этом же жанре, но относящимися к более позднему периоду, менее ощутимо иноязычное влияние. Здесь преобладают главным образом исконно азербайджанские слова, что в целом является общей характерной особенностью раннего периода развития классической поэзии.

Лексику дастана можно разделить на следующие группы:

1) слова, употребляемые как в исторических памятниках, так и в современном азербайджанском языке без фонетических изменений; 2) слова, подвергшиеся фонетическому изменению в современном азербайджанском языке; 3) слова - реликты, встречающиеся в исторических памятниках, не использующиеся в современном азербайджанском литературном языке, но сохранившиеся в его диалектах и говорах; 4) слова, которые вообще не употребляются в современном азербайджанском языке; 5) слова, не отмечаемые в других исторических памятниках азербайджанского языка, но зафиксированные в обветренных памятниках.

Язык дастана богат разнообразными фразеологизмами, большинство из которых употребляется в современном азербайджанском языке без семантических изменений.

Лексика "Дастана Ахмеда Харамии" является ценным источником для этимологии и реконструирования первичных форм тех слов, интерпретация которых на основе данных современного состояния языка невозможна.

А.А.АЛЕКСЕЕВ /МОСКВА/

ЯЗЫКОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ КУЛЬТУРЫ (КРИТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ
КОНЦЕПЦИИ ЭКЗИСТЕНЦИАЛИЗМА)

Среди многочисленных идеалистических теорий языка и культуры особенно широко распространены концепции взаимоотношения языка и культуры, принадлежащие экзистенциализму.

Экзистенциализм в лице своих ведущих представителей (М.Хайдеггер, К.Ясперс и др.) рассматривает язык и культуру как имманентные духовные явления, существующие вне закономерностей исторического и социального развития. В концепции экзистенциалистов культура предстает архаической, проникнутой мифологией поэтической стихией. Основой культуры и главным ее компонентом объявляется язык. Так как языки трактуются замкнутыми мирами, доступными только их народам-носителям, исключается возможность взаимопонимания различных народов и взаимообогащения их культур в процессе взаимодействия различных культур в рамках общечеловеческой мировой культуры. Экзистенциалисты отвергают идею культурного прогресса и потенциальную возможность любого языка развиваться бесконечно. Вследствие игнорирования социальной природы языка и культуры, т.е. того главного, что объединяет два эти явления, отрицается сам факт возможности сознательного воздействия на развитие, взаимодействие и взаимообогащение языков и культур. Внутрискруктурные особенности языков экзистенциалисты пытаются представить условием формирования абстрактного мышления.

Для подтверждения несостоятельности экзистенциалистской концепции языка и культуры полезно рассмотреть ряд основных моментов советского опыта развития национальных культур на базе родных языков и наиболее важные аспекты культурно-языкового развития народов СССР в эпоху развитого социализма.

М.Е.АЛЕКСЕЕВ /МОСКВА/
О ДВУХ СЕРИЯХ КЛАССНЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ
В ЛЕЗГИНСКИХ ЯЗЫКАХ

1. Основываясь на материале рутульского, цахурского, арчинского, крызского и будухского языков, можно реконструировать для пралезгинского состояния наличие двух серий классных показателей в глаголе:

	Сильная серия	Слабая серия
I кл.	*р	*у
II кл.	*р	*р
III кл.	*п	*в
IV кл.	*т	*и

2. Показатели сильной серии дают следующие соответствия: *р > рут. р, цах.р, крыз. р, буд. р, арч. -р-; *п > рут.б, цах. б, крыз. б, буд. б, арч. -б-; *т > рут. д, цах. д, крыз. д, буд. д. В арчинском сильная серия классных показателей занимает инфиксальную позицию.

Примеры:

*е-п-пIвл "махал": рут. су-б-ды-, цах. гьа-б-тыл, крыз. ву-б-тул;

*иа-п-тIвы "отрезал": крыз. йе-б-тIи-, рут. гьа-б-тIи-, буд. йо-б-тIу-, арч. а-б-тIу.

3. Показатели слабой серии дают следующие соответствия: *у > арч. в, рут. гь/й/ø, цах. ø, крыз. й/ø, буд. ø; *р > рут. р, цах. й/ø, буд. р, арч. д-/-р-; *в > рут. в, цах. в/ø, крыз. в, буд. в, арч. б-; *и > рут. гь/й/ø, цах. ø, крыз. й/ø, буд. ø, арч. ø.

Примеры:

*в-атвы "бил": рут. в-еты-, цах. iтIты, арч. б-а̄ту, крыз. в-а̄та̄-, буд. э-вэ-тэ-;

*в-алсы "дрозал": рут. ла-вы-рсы-, арч. б-а̄су, крыз. в-а̄са̄-, буд. гьа-ва-сар.

А.И.БУРДИНА /ЕРЕВАН/
СИНОНИМИЯ АФФИКСОВ КАК ОДИН ИЗ КОНСТИТУЕНТОВ
ДЕРИВАЦИОННОГО ПОЛЯ

1. Словообразовательное поле – комплексная единица системы словообразования. Идея поля нами используется для комплексного исследования и систематизации производных слов, выражающих деривационное значение "неполноты" признака (действия и качества). Это значение стоит в центре "деривационного поля неполноты".

2. "Словообразовательное значение" – значение словообразовательной модели. Во внутрисловном контексте его основным элементом является значение деривационного аффикса, поэтому "деривационное" значение аффикса является ядерным элементом "словообразовательного" значения, выражаемого всей моделью в целом (Р.С.Манучарян).

3. Синонимичные отношения между аффиксами являются одним из основных конституентов деривационного поля неполноты.

4. Синонимия аффиксов возникает на основе синонимичных словообразовательных типов – "синотипии" (термин Б.Н.Головина), так как стержнем словообразовательного значения типа является деривационное значение аффикса.

5. В деривационном поле неполноты мы объединяем производные с префиксами при-, над-, под-, недо-, по- и с суффиксом -оват/-еват- (присесть, надрубить, подгнуть, недосказать, поотстать, голубоватый). Основой их объединения является аффиксальная синонимия, причем особого внимания заслуживает факт синонимичности префикса и суффикса.

ДЕРИВАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ АФФИКСАЛЬНЫХ СИНОНИМОВ

1. Анализируя аффиксальные синонимы, невозможно обойти вопрос об их деривационных связях, как в плане их соотношений со своими производящими, так и в плане их дальнейшего участия в словообразовательном процессе.

2. Одной из основных проблем при этом оказывается проблема словообразовательной активности /СА/ синонимов, которая может быть установлена путем сопоставления словообразовательных парадигм /СП/ членов одного синонимического ряда /СР/.

3. Разделяемое в последние годы многими дериватологами мнение о том, что слова, объединенные лексически и грамматически, имеют сходный набор словообразовательных значений /СЗ/, справедливо только по отношению к строго определенным лексико-семантическим группам /ЛСТ/ терминов родства, прилагательных со значением цвета и т.д./, т.е. эта закономерность действует только в пределах указанных замкнутых ЛСТ и полностью зависит от их характера.

4. В синонимических же рядах, представляющих в семантическом плане более тесные, чем ЛСТ, объединения слов, создаются свои собственные условия. Совпадение СА аффиксальных синонимов не находится в прямой зависимости от их синонимичности, хотя, разумеется, синонимия не относится к числу препятствующих этому совпадению факторов.

5. В процессе аффиксального синонимообразования может возникнуть вторичная синонимия – синонимия производных, которая является отражением синонимии производящих. Она может проявляться двояко:

1/ образуется двояко несколько СР: бросать – кидать – метать – швырять – разбросать – раскидать – разметать – расшвырять;

выбросить – выкинуть – ... – вышвырнуть и т.д.

2/ в синонимические отношения могут вступать также члены СП аффиксальных синонимов:

соединить (соединять, соединиться, соединение) – сочленить (сочленять, сочленился, сочленение)

6. Таким образом, за счет словопроизводства от аффиксальных синонимов происходит пополнение синонимических ресурсов языка, что расширяет и обогащает его словарный состав.

ИМЕНА, ОБОЗНАЧАЮЩИЕ ПЕРНАТЫХ В АБХАЗСКОМ ЯЗЫКЕ

1. Большая часть абхазских наименований пернатых мотивирована. Лексемы группируются по следующим признакам: а) особенности внешнего вида птиц (форма и окраска перьев, клюва, других частей тела) или сходство с чем-либо; б) место обитания или распространения птиц (лес, вода, горы, деревья, болото...); в) образ жизни, пища, другие особенности данного вида. Некоторые лексемы этой группы связаны с легендами и суевериями.

2. С точки зрения структуры, преобладают имена, состоящие из одного слова (с одним или двумя компонентами), в названии других птиц входят два самостоятельных слова. Самую многочисленную группу составляют звукоподражательные названия: а) звукоподражательные слова в чистом виде (в некоторых случаях с редупликацией); б) композиты, в которых звукоподражательные слова выступают в качестве одного из компонентов.

3. Имеются заимствованные (из картвельских, адигских, турецкого и русского языков) и калькированные имена.

4. Имена, обозначающие пернатых, не имеют специальных аффиксов. Все они принимают лишь префикс категории общности а-, хотя в определенных случаях этот префикс отсутствует.

О.А.ГРИГОРЯН (Ереван)

БИСЕМАНТИЗМ ПРОИЗВОДНОГО СЛОВА

1. Бисемантизм производного слова может быть следствием: а) совпадения результатов различных словособразовательных дериваций; б) переосмысления соотношения между исходным значением слова и мотивирующими элементами (мотивант или мотиванты); в) чисто семантического развития слова.

2. Различные словособразовательные деривации приводят к словособразовательной омонимии (общественник, счетчик).

3. Переосмысление соотношения между исходным значением производного слова и его мотивантами может быть интерпретировано как: а) соотнесение основы с иным значением мотивирующего слова (беззачинный); б) соотнесение основы с иным мотивирующим словом (необходимый); изменение, появление, устранение идиоматического компонента (девичник, истребитель, любовник).

При синтаксическом подходе, рассматривающем в качестве мо-

тиванта производного слова определенную синтаксическую конструкцию, возникновение нового значения может быть интерпретировано как замена одной мотивирующей конструкции на другую.

4. Чисто семантическое развитие производного слова, т.е. независимое от его морфемного состава, явление довольно редкое. Оно имеет определенные стилистические последствия, что обусловлено диссонансом между словообразовательным и лексическим значениями (ср. дворник в значении "стеклоочиститель").

О.А. ГРИГОРЯН, С.Л. СИМОНЯН (Ереван)

К ПОНЯТИЮ ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ЭКВИВАЛЕНТНОСТИ

1. В зависимости от принятой точки наблюдения лингвистический объект может быть характеризован различными множествами признаков.

2. Множества признаков представляют собой иерархическую структуру с возможной взаимосвязью признаков в принципе любых уровней. Это есть следствие уровневой организации лингвистических объектов.

3. Эквивалентность понимается как эквивалентность в заданном смысле. Заданный смысл эквивалентности определяет отнесение объекта к определенному уровню и выбор соответствующего множества признаков.

4. Эквивалентность задается тождеством соответствующих признаков, расположенных на одном или нескольких уровнях. Эквивалентность считается полной, если тождественны все признаки некоторого множества, и частичной, если совпадают лишь некоторые.

5. Из возможной взаимной обусловленности множеств признаков следует, что возможны ситуации, когда наличие у объекта признака или набора признаков α влечет за собой наличие признака или набора признаков β . В этом случае $A \models \alpha \Rightarrow A \models \beta$. Возможна ситуация, когда $A \models \beta \Rightarrow A \models \alpha$, где A и B объекты, α, β — признаки или наборы признаков, $\sim$ — эквивалентность, $\Rightarrow$ — отношение следования, $A \models B$ понимается как эквивалентность, описанная в пункте 4.

К ВОПРОСУ ОБ УДАРЕНИИ В СОЕДИНИТЕЛЬНЫХ КОМПОНЕНТАХ АВАРСКОГО ЯЗЫКА

1. В специальной литературе отмечается наличие в аварском языке соединительных композитов.

Количество слогов в таких композитах не превышает шести, а в компонентах – трех. Встречаются все возможные сочетания компонентов с точки зрения количества слогов (I-I, I-2...). Пяти- и шестисложные композиты встречаются сравнительно редко. Наиболее часты двух- и трехсложные композиты.

2. Подударным всегда является первый компонент, независимо от количества слогов в нем. Подударным, обычно, является тот слог, на который падает ударение при "независимом" употреблении компонента (например, *т а ž і* "чеснок" + *х, і п к* "хинкали" → (*т а ž і х, і п к*). В определенных случаях место ударения изменено, что, видимо, обусловлено фонетическими факторами.

3. В трех- (и спорадически) двухсложных компонентах имеется вспомогательное ударение. Наличие вспомогательного ударения в двухсложных вторых компонентах обусловлено фонетическими факторами и практически не зависит от количества слогов в первом компоненте. Вспомогательное ударение отмечается на том слоге, который является подударным при "независимом" употреблении компонента. Вспомогательное ударение проявляется отчетливее числа слогов второго компонента в процессе склонения.

К ПРОИСХОЖДЕНИЮ НАРЕЧЕОБРАЗУЮЩИХ АФФИКСОВ В ТЮРКСКИХ ЯЗЫКАХ

1. В тюркологии в последние годы вполне обоснованно постулируются два наиболее типичных для агглютинативных языков способа образования аффиксальных морфем: а) лексическая десемантизация – образование аффиксальных морфем из самостоятельных слов, прошедших стадию полисинтетического комплекса, т.е. по формуле "самостоятельное слово > служебное слово > аффиксальная морфема"; б) фузия как слияние двух или нескольких однородных и разнородных морфем в единую сложную структуру.

2. Путем лексической десемантизации в современных тюркских языках возникли следующие обще- и межтюркские наречеобразующие аффиксы: а) общетюркский – ча(-чә) – из древнетюркского слова чак "граница, рубеж, время" – Ср.: др.-тюрк.: –ča(–čā); азерб.: –ча(–чә); тур.: –ça(–се); турк.: –ча(–че)//жа(–же); гаг.: –ча(–чā)//–жа(–жā); узб.: –ча; уйг.: –ча(–чә); сар.-юг. – šī; кар.: –чә//–жа; кирг.: –ча; тат.: –ча(–чә); каз., к.калт., ног.: –ша(–ше) башк.: –са(–сā); кум., шор., кр.-тат.: –ча(–че) и др. б) межтюркский – јана(азерб.: – јана; турк.: –яна) – из древнетюркского слова јан "форма, образ", – Ср.: ст.азерб.: јанлығ ("образ, подобно"); Ст.-узб. јан ("образ, способ, форма, образ"); турк.: јанак ("как, подобно") и др.

3. Основные части наречеобразующих аффиксов сложились путем фузионного развития аффиксальных морфем. Этот способ стабильности морфологической структуры наречий сохраняет свою активность: а) общетюркские: –лајын (-лейин) < –ла – ј – ын. – Ср.: ст. азерб.: –ла јын (–лејин); тур.: –layın (–leuin); турк., гаг., кр., –тат., узб., кар., к.балк.: –лайын (–лейын)(–лейин); –йна (–ине) < –н(–н)а. – Ср.: азерб.: –йна (–инә, –уна); тур.: –ine (–ina, –sine); турк., – йна (–ине); гаг.: –ина (–уна); узб.: –сига; уйг.: –(с)иға (–сигә); к.калт.: –ине; чув.: –ине; каз.: –йна (–ине); кар.: кр.–тат.: –ине и др. б) межтюркский: –часына (–чәси – но) < –ча– (с)н –(н)а – Ср.: азерб.: –часина (–чәсинә); тур.: – çasına (–çesine); кр.–тат.: –часына (–чесине)//–дјасына (–дјесине); турк.: –часына (диал.); узб.: – часига; уйг.: – чисига (–чисигә) и др.

М.Г.ДАНИЕЛОВА /ТБИЛСИ/
О НЕКОТОРЫХ РАЗНОВИДНОСТЯХ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ
СЕМАНТИКИ СУФФИКСОВ ДЕМИНУТИВОВ

1. Отсутствие полного изоморфизма между формой и содержанием русских деминутивов проявляется в традиционной для советской грамматической науки классификации их по субъективным и объективным признакам.

2. Семантический анализ деминутивов со значением "уменьшительность" /необходимый и достаточный признак/ позволил выделить несколько неравных по объему групп с общим дополнительным компонентом для каждой.

I группа /наибольшая/ : "маленький" по размеру в целом /столик, дощик, гвоздик/. Тут возможны подгруппы с актуализуемым компонентом:

а/ "короткий" /рассказик, новеллка, эпизодик/

б/ "неглубокий" /ранка, трещинка, канавка/

в/ "узкий" /улочка, поляска/

II группа: "малочисленный" по количеству составляющих компонентов /хороводик, словарик, группка, труппка/

III группа: "слабый", "кратковременный" по степени проявления признака /штормик, ударик, сигналик/ и другие.

3. Поскольку лексическое значение деминутивов определяется их словообразовательной структурой, роль семантического модификатора выполняет словообразовательный формант, суффикс деминутивов, который конкретизирует свое значение в данном словесном окружении: городок – это маленький город, дубок – молодой дуб, а дымок – это слабая степень того, что выражено неуменьшительным словом.

4. Поэтому в силу определенной функциональной нагрузки каждого суффикса морфологическая структура деминутивов, соотносимых одновременно с двумя производящими /поляночка, лесочек/, вычленяет два суффикса /-ок, -к/а/, -ок, -ек/, а не один /-очка, -очек/.

ВЛИЯНИЕ НТР НА ЛЕКСИКУ СОВРЕМЕННОГО НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА
(функциональный стиль обиходно-разговорной речи)

Бурное развитие науки и техники оказывает закономерное воздействие на все области человеческой деятельности, в том числе и на язык. "Язык служит своеобразным барометром современного общественного развития" (И.К. Белодед).

Влияние НТР на развитие и обогащение языка проявляется в первую очередь в увеличении доли терминологической лексики. Другой характерной тенденцией является интенсификация лексического взаимодействия различных функциональных стилей, взаимопроникновение лексических единиц, некогда "привязанных" к определенному функциональному стилю, в словарный состав других стилей речи.

НТР повлекла за собой возникновение многочисленных аппаратов и механизмов, которые стали играть огромную роль в деятельности человека, облегчили его труд, стали неотъемлемыми атрибутами повседневной жизни. Вместе с НТР резко выросли общий культурный уровень людей, грамотность, расширился круг жизненно необходимых знаний. Если раньше разговорный язык использовал, в частности, диалектные слова и выражения, то в современную эпоху существенное влияние на развитие и обогащение словарного запаса разговорного языка оказывает НТР.

На основе анализа материалов "Словаря разговорного немецкого языка" Х. Кюппера сделана попытка определить место лексики, обусловленной развитием НТР, в словарном корпусе стиля обиходно-разговорной речи, выявить особенности их функционирования и их стилистическую значимость. Наиболее часто в современном разговорном немецком языке встречаются термины из следующих областей науки и техники: машины, аппараты и механизмы, их эксплуатация и обслуживание; электротехника; радиотехника и связь; медицина; химия и др.

Э.А.КЕРИМОВ /БАКУ/
О ТИПИЧЕСКОМ В МОРФОЛОГИЧЕСКОЙ ИНТЕРФЕРЕНЦИИ
/в условиях азербайджанско-русского двуязычия/

Объектом исследования является интерференция на морфологическом уровне в спонтанной русской устной речи информантов-городских школьников старших классов. Возраст информантов - 16-17 лет, что соответствует III ступени двуязычия (по шкале А.Н.Баскакова).

Речевой материал был зафиксирован в ситуации естественного языкового контактирования - непринужденной внеурочной беседы на различные темы.

Несоответствие некоторых значений падежей азербайджанского языка со значениями падежей русского приводит к появлению в речи таких типичных отклонений от нормы, как употребление винительного и родительного вместо предложного, родительного - вместо винительного объекта (в данном случае решающую роль играет отсутствие в азербайджанском языке категории одушевленности - неодушевленности). Большой интерес вызывают также факты ложного согласования прилагательных с существительными в падеже.

Как характерное явление отмечается тенденция к более частому использованию в речи форм несовершенного вида, а также употребление единственного числа вместо множественного.

Отсутствие в азербайджанском языке категории предлога, функции которого выполняет послелог, влияет на качество использования в русской речи предложных конструкций.

Результаты анализа отклонений от нормы, наблюдаемых при употреблении родовых форм, позволяют предположить, что интерференция, связанная с трудностью усвоения учащимися определенных морфологических категорий русского языка, отсутствующих в родном азербайджанском, объясняется той или иной реализацией принципа межъязыковой избирательности.

Исследуемая проблема актуальна своей практической направленностью, так как преследует дидактические цели.

НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИЙ ПРОГРЕСС И ЕГО ОТРАЖЕНИЕ В ЯЗЫКЕ

1. Современный период - эпоха научно-технических и общественных революций. Говоря о НТР, мы имеем ввиду серьезные качественные сдвиги, скачки, происходящие на глазах у современников во всех областях материальной и духовной жизни общества. С этой точки зрения ни язык, ни языкознание не составляют исключения. Как отмечает Ф.П.Сороколетов, "в истории развития языка, особенно его словарного состава, иногда наблюдаются своеобразные "взрывы", приводящие к большим изменениям и переменам. Такой лексический взрыв имеет место сейчас и вызван он в первую очередь научно-технической революцией, наблюдаемой в современном мире".

2. Слова, возникающие в связи с НТР, приводятся в соответствие с нормами азербайджанского языка.

Можно отметить три способа пополнения словарного состава азербайджанского языка:

- а) за счет внутренних возможностей самого языка;
- б) за счет заимствований;
- в) за счет калек.

3. НТР оказывает сильное воздействие на все области материальной и духовной жизни. Этот процесс наблюдается в словах и словосочетаниях различных отраслей науки и общественной жизни:

а) в космической терминологии: интеркосмос (интеркосмос), улдуз шаһарчиги (звездный городок), космобюрология (космобиология) и др.

б) в медицинской терминологии: лазер бычаги (лазерный нож), халг таъими (народный врач), радиочеррахијјэ (радиохирургия) и др.

в) в спортивной терминологии: бадми узкучулук (художественное плавание), аэробатика (аэробатика), автородео (автородео) и др.

4. В создании азербайджанской научно-технической и общественно-политической терминологии исключительную роль играет русский язык.

ПРАГМАТИЧЕСКИ ОРИЕНТИРОВАННОЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЕ РЕФЕРЕНЦИИ

Семантическое представление (СемП) должно быть прагматически ориентированным, т.е. ситуация речевого общения между говорящими должна не выноситься за пределы СемП, а составлять его необходимый компонент. В таком СемП "субъективные" компоненты смысла объективизируются, имплицитный модус переводится в эксплицитный; это в известной мере снимает резкие различия между модусом и диктумом, т.к. вскрывает относительный характер этих различий. Фиксация участников речевого акта в СемП позволяет отразить в нем не только репрезентативную, но также экспрессивную и аппеллятивную информацию. При этом в СемП не должно быть элементов типа "я" и "ты", т.к. включение их в "семант.примитивы" не позволяет установить кореферентность между их вхождениями в диктум и в модус, между собой (при диалоге), а также регулярные правила перехода от прямой речи к косвенной и обратно. Ориентация на участников общения призвана эксплицировать в СемП содержание актуализаторов, инферров, действительских и анафорических показателей.

Все упоминаемые в связанном тексте объекты должны быть заданы заранее, в эксплицитном модусе - напр., при помощи квантора существования и единственности ($\exists!$), в сферу действия которого входят все модальные рамки данного текста вместе с подчиненными им пропозициями. Кроме того, первое вхождение референта в эту сферу дополнительно маркируется оператором введения в рассмотрение (интродуктивным оператором Ref), который не является квантором. Подчинение же модальных рамок ("перформативов") квантору $\exists!$ позволяет описать кореферентность именных групп (ИГ), входящих в рамки диалога; произносимые разными коммуникантами. Оператор Ref вводит как "неопределенные референтные", так и "экзистенциальные нерелевантные" ИГ; признак "конкретность/неконкретность референции" определяется иерархическими взаимоотношениями модальных предиктов, включающих данную ИГ в свою сферу действия.

НЕКОТОРЫЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ
ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА В ПРОЦЕССЕ АКТИВНОГО КУРСА
ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ

1. Изучение структуры личности каждого студента - члена группы, обучаемой при помощи методики активного курса русского языка лежит в основе индивидуального подхода, применяемого в процессе обучения.

2. Мотивация поведения студента в процессе обучения - объект пристального внимания и изучения с помощью специальных тестов и бесед. Можно ли изменить мотивацию, сделать ее управляемой в конкретных условиях обучения активного курса?

3. Исследование уровня притязаний личности, проводимое в процессе внедрения методики активного курса в студенческой аудитории предоставило возможность определить мотивацию поведения студента в процессе обучения.

4. Методика активного курса позволяет осуществлять направленные воздействия, стимулирующие творческие возможности, активность личности. Студент может невысоко оценивать себя и свои возможности, что приводит к определенной ущербности, устойчивой потере уверенности в успехе. В процессе обучения происходит повышение уровня самооценки, что в свою очередь влияет на формирование и раскрытие индивидуальных творческих возможностей личности студента.

5. Индивидуальный подход помогает выявить особенности структуры личности каждого члена группы, определить творческие возможности обучаемого в многообразных формах деятельности на уроке при подаче, восприятии и усвоении материала.

УДИНСКАЯ АНТРОПОНИМИЯ

Антропонимия удинов тесно связана с их историей и отражает политико-экономические, этнокультурные и религиозные контакты с другими народами за последние три тысячелетия. В удинском языке наличествуют имена, фамилии, псевдонимы древнегреческого, древне- и среднеперсидского, латинского, армянского, грузинского, азербайджанского, арабского, даже эламского и ассирийского происхождения. На это повлияли религии удинов.

В современном удинском языке исконно удинские имена встречаются редко. Вероятно, причиной этого являлось то, что на протяжении своей истории удинский язык подвергался влиянию многочисленных языков.

Антропонимы из языков древней Передней Азии проникли в удинский язык как непосредственно через древнеассирийский и эламский языки, так и через посредство армянского языка. Таких имен можно насчитать с десяток.

У удинов много древнегреческих имен, которые проникли в основном после принятия христианства, через посредство армянского и грузинского языков. Сюда же можно отнести и семитские имена, заимствованные древними греками в связи с переводами Библии и перешедшие в удинский.

Значительный пласт удинской антропонимии составляют древне- и среднеперсидские имена общеиранского происхождения. Причем количество их было огромно как в далеком прошлом – об этом мы можем судить из "Истории албан" Мовсеса Каланкатуэйского – так и в настоящее время. Имеются в удинском языке и ряд ранне-семитских и арабских имен. Причем арабские имена проникли в удинский после IX-X вв. как через посредство азербайджанского, армянского, грузинского и персидского языков, так и непосредственно из арабского.

Армянские антропонимы проникли в удинский язык в основном после григорианизации албанских церквей. Грузинские личные имена наличествуют в основном у удинов зоны Вартамен-Шеки.

Азербайджанская антропонимия представлена в удинском языке очень широко, особенно в селе Нидж.

Р.В.МАДОЯН, В.В.МАДОЯН /ЕРЕВАН/
ПОЛИСЕМИЯ/ОМОНИМИЯ В ПЛАНЕ СИНХРОНИИ/ДИАХРОНИИ

1. Вопрос о полисемии/омонимии дискутируется давно. Известно "за" Л.В.Щербы и "против" Р.А.Будагова. К омонимии склоняются психолингвисты, языковеды, разрабатывающие теорию поля; за плечами сторонников полисемии – история лингвистики, подкрепляемая лексикографией.

2. Вопрос этот, как кажется, можно рассматривать и в плане синхронии/диахронии, в свете становления и развития системы лексики. Суть в следующем: 2а/ В диахронии развитие лексики идет двумя способами: либо для нового явления создается слово /лаван, нейтрино/, либо в процессе метафоризации факт В, имеющий какие-то общие грани с известным А /название – Н/, получает и его название; образуется т.н. оттенок значения /ОЗ/ Н. С развитием языка значение Н и его ОЗ расходятся, в языке образуются два самостоятельных значения – лексико-семантических варианта /ЛСВ/ Н и Н₁, что связано с изменением детализации языковой картины мира /ЯКМ/. Развитие лексики затем может пойти так, что название Н₂ отпочкуется от названия Н₁ – промежуточного звена /Р.А.Будагов/, которое может выпасть из лексики; цепочка т.о. разорвется и в языке появятся два омонима Н и Н₂, восстановление смысловой связи потребует специальных изысканий. Весь процесс можно представить в виде дерева, расположенного в координатной сети "пространство-время". Т.о., в плане диахронии мы имеем многозначное слово. 2б/ Иная картина в синхронии: здесь нет оси "время", анализ лексики проводится по синхронному срезу, связи между значениями отражаться и учитываться не могут. В новой системе координат в ЯКМ вместо дерева – отдельные значения, иной раз очень далекие друг от друга, т.е. группа омонимов. Поэтому, в частности, идеографический словарь – синхронический, а этимологический – диахронический, корневой. во всех смыслах этого слова.

СРАВНИТЕЛЬНО-ТИПОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМЫ АФФИКСОИДОВ

Словообразовательные конструкции, которые занимают промежуточное положение между сложениями и аффиксальными образованиями, представлены как в русском, так и в армянском и английском языках. Роль форманта в этих конструкциях выполняют аффиксоиды.

Нами рассматриваются суффиксоиды со значением действующего лица -вод, -вед, -носец; -лов и другие в сравнении с их соответствиями в армянском и английском языках.

Так как суффиксоиды сохраняют формально-семантическую соотнесенность с полнозначными коррелятами, интересно определить степень формального и семантического обособления определенных суффиксоидов от их полнозначных коррелятов в каждом из языков.

Различной бывает и степень абстрактности суффиксоидов, что также влияет на их место относительно корневых и аффиксальных морфем.

Определенный интерес представляет классификация производных с суффиксоидами по характеру второго компонента. Замечено, что второму глагольному компоненту в русском и армянском языках в определенных случаях соответствует второй именной компонент в английском языке. Ср. *дѣлать* - рыбак - *fisherman*.

Небезынтересна межъязыковая эквивалентность суффиксоидов. Ср. оруженосец - *q'isnq'ir* - *henschman* (но рогоносец - *bnq'isnq'ir* - *сисколд*). Суффиксоиды -носец, -ц'ир, -ман соответствуют друг другу по функции, все они употребляются как вторые компоненты сложных слов и означают занятие, профессию.

Рассматриваемые суффиксоиды -носец, -ц'ир, ман отличаются по структуре: -ц'ир/-ц'ир и ман представляют собой единицы, равные одной морфеме, в то время, как -носец - составной суффиксоид.

В целом эквивалентные суффиксоиды русского, армянского и английского языков обнаруживают как общность, так и специфику. Они могут отличаться по морфемному статусу, структуре, сфере действия и удельному весу.

Е.С.НИКИТИНА /МОСКВА/
ВНУТРЕННЯЯ РЕЧЬ И МЫШЛЕНИЕ

1. Современный уровень развития знания дает возможность перейти от рассмотрения речевой деятельности вообще к одному из возможных научных предметов, выделяемых из нее, а именно — мышлению, и уже внутри этого образования попытаться выделить уровни внешней и внутренней речи.

2. Рассматриваемый предмет — мышление, и специфический его вид — познавательная деятельность, выступает в двух формах: в форме знания и в форме познания, или как образ определенных объектов и как деятельность, посредством которой этот образ формируется.

3. При рассмотрении мышления как знания ему соответствуют определенные типы выделяемого в действительности содержания, которые традиционно подразделяются на эмпирический и теоретический уровни, связанные с познанием "сущности" и "явления", внутренних связей и внешних свойств, отношений и зависимостей объективной реальности.

4. Этим видам знания соответствуют два типа мыслительной деятельности: теоретическое и эмпирическое мышление. Общий признак первого можно связать с направленностью теоретического мышления на совершенствование и развитие понятийного аппарата науки, на построение "теоретического мира"; общий признак второго — с направленностью на установление связей понятийного аппарата науки с реальностью, выявляемой в наблюдении и эксперименте.

5. Такое деление дает возможность, в свою очередь, говорить о двух уровнях языка науки, обслуживающего в процессе получения знания названные виды деятельности. И поскольку эти языки существуют внутри некоторого целостного процесса развития научного знания, то можно говорить о "внешнем" и "внутреннем" языках, функционирующих в контексте научного знания.

О ЯЗЫКЕ ПИСЕМ Н.М.КАРАМЗИНА

1. В.В.Виноградов неоднократно указывал на необходимость исследования композиции, непосредственно выражающей идею единства и целостности текста, и связывал ее с изучением "системы динамического развертывания словесных рядов в сложном единстве целого"/Виноградов В.В. О теории художественной речи. М., 1971, с.49./.

2. Особое внимание привлекает исследование текстов 18 века, когда взаимодействие языковых единиц, ранее разобщенных по разным стилям и сферам употребления, было одним из главных путей в создании единых норм русского литературного языка/Виноградов В.В./.

3. До нас дошло значительное число писем писателей интересующего нас столетия. Одно из наиболее крупных эпистолярных наследий принадлежит Н.М.Карамзину.

4. Функциональные разновидности языка, преломляясь в композиционной мозаике письма, у Карамзина обнаруживают тенденцию к стиранию своих особенностей. Стилистическая однотонность языка писем связана с тем, что, с одной стороны, автор старается избегать сугубо книжных и просторечных словесных рядов, а с другой — элементы языка, которые считаются маркированными на уровне языковых единиц, здесь теряют свою маркированность либо за счет нейтрализации, либо в результате того, что служат средством создания "приятного слога".

5. Словесные ряды "украшающего" и предметно-смыслового характера взаимодействуют в письме слабо, что типично для Карамзина. Это явление обнаруживается при сравнении оригинальных текстов с "экспериментальными", которые построены из словесных рядов, несущих основную информацию. С точки зрения лексико-фразеологического состава контекст одного письма может быть разностилен, т.е. в нем могут встретиться разговорные, книжные и заимствованные элементы. Соответствие языкового материала высказыванию способствует нейтрализации генетически и морфологически разностилевых элементов.

6. Карамзин в своей эпистолярной прозе ищет все более и более естественные формы выражения, им все больше и больше и больше осознается выразительная слабость и противоречивость смещения "украшающих" и предметно-логических словесных рядов.

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ АУДИРОВАНИЯ
КАК РЕЧЕМЫСЛИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Под аудированием мы понимаем процесс восприятия и переработки речевой посылки в звуковом коде, результатом которого является понимание ее содержания и интегрирование отвечающего этому содержанию смысла. Интегрируемый смысл актуализуется в виде порождения во внутренних кодах реципиента интегральных образов, которые выступали для продуцирующего в качестве исходных.

Порождение этих образов представляет собой сложный процесс, который обуславливается особенностями аудирования как речемыслительной деятельности. Среди них особое место занимают лингвистические особенности аудирования.

В процессе аудирования происходят постоянные переходы от восприятия слов и словосочетаний к порождению в уме соответствующих образов. Эти переходы должны происходить симультанно со слуховым восприятием. Если группировка и объединение словорядов в смысловые единицы отстает от слухового восприятия, то процесс аудирования прекращается.

Поэтому для адекватного аудирования большое значение имеет структурная оформленность фразы. Фразы одинаковой длины, но отличающиеся по своей структуре, представляют разную трудность для восприятия и перекодирования.

Объединение последовательно поступающих словорядов в смысловые единицы и их интегрирование в целостный смысл речевого сообщения совершается на основе соответствующих интонационных контуров фразовых стереотипов, которые способствуют реализации процесса заданного рецептивного порождения.

ПРИКЛАДНЫЕ ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ЗАДАЧИ В
ИНФОРМАЦИОННОМ ОБСЛУЖИВАНИИ ОБЩЕСТВА

1. Влияние научно-технического прогресса на языковые средства общества проявляется, главным образом, через его информационные службы, потребности развития которых требуют внедрения новых языковых средств передачи и обработки информации и путей оптимизации естественного языка. Активный процесс взаимодействия естественного и искусственных языков проявляется в расширении и взаимопроникновении их коммуникативных функций, в создании естественно-искусственного многоязычия и формировании нового типа информационного обслуживания общества посредством машинных документов.

2. Современный уровень развития документалистики, характеризующий также включением машинного перевода в систему научно-технической информации и появлением новой формы посредника в человеческом общении — машинного документа, привел к возникновению нового аспекта документалистики — психологического. Исследование формирующегося "машинного" стиля фиксирования информации с целью снятия психологического барьера при ее восприятии неподготовленным пользователем в качестве одной из главных задач ставит разработку конкретных рекомендаций по совершенствованию постредакторской доработки машинного перевода.

3. Немаловажную роль при этом может сыграть привлечение данных "человеческой" переводческой деятельности. Так, например, из специальной литературы известно, что перевод, выполненный специалистом, всегда длиннее подлинника; его сравнение с машинным переводом показывает, что редактор вносит в него лишь до 6% слов, тогда как постредактор вносит в машинный перевод до 25% слов, т.е. каждое четвертое. Кроме того, учет избыточности языка, стремление современных информационных документов к краткости, компрессивности, "регулярности", т.е. предсказуемости машинных ошибок и ряд других факторов и тенденций позволяют говорить о возможности технологизации работы постредактора.

Л.А.САРАДЖЕВА /ЕРЕВАН/

МЕТОДЫ И РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКОГО
ПОЛЯ "ФИЗИЧЕСКИЙ МИР" (на материале древнеармянского и
славянских языков).

1. На основании изучения армяно-славянских параллелей, отражающих окружающий физический мир, автор приходит к определенным выводам, которые суммированы в двух таблицах.

2. Армяно-славянские изоглоссы по степени семантической близости распределяются следующим образом: 2I изоглосса входит в одни и те же микрополя; I2 изоглосс в одно и то же микрополе; I4 изоглоссами представлен выход одного из сравниваемых языков за пределы исследуемых макрополей. Таким образом, во-первых, против 2I изоглоссы, входящей в одни и те же микрополя, имеется лишь I2 изоглосс, относящихся к одному и тому же макрополю и, во-вторых, против 33 изоглосс, относящихся к единым микро- и макрополям, имеется лишь I4 схождения, один из членов которых выходит за пределы макрополя. Отсюда можно сделать заключение об относительном постоянстве и, следовательно, о большой древности приведенных армяно-славянских схождения, отражающих окружающий физический мир.

3. В отношении ареального распределения изоглосс (эксклюзивных, групповых и общеиндоевропейских) можно констатировать следующее: наибольшим является количество групповых изоглосс (2I); наименьшим – эксклюзивных (3); количество общеиндоевропейских изоглосс составляет I6. Это говорит о том, что предки армян и славян в отношении природных условий не имели только им свойственных региональных контактов. При этом важно отметить, что эксклюзивные изоглоссы относятся только к семантическому макрополю, обозначающему воду и водное пространство. Совершенно не представлены совместные обозначения таких понятий как "гора", "камень", "скала".

4. На основании приведенных фактов можно сделать некоторые экстралингвистические выводы относительно географической локализации и природных условий индоевропейцев.

С.Л.СИМОНЯН /ЕРЕВАН/
 ФОРМАЛЬНОЕ СИНТАКСИЧЕСКОЕ ОПИСАНИЕ
 ПЕЧАТНЫХ АРМЯНСКИХ БУКВ

При автоматической обработке текста возникают некоторые задачи распознавания, в частности, распознавания изображений. Одной из задач распознавания изображений является побуквенная идентификация, для решения которой необходимо формально описать идентифицируемые объекты.

Для формального описания выбран синтаксический метод, т.е. метод, основанный на фиксации некоторых наборов V_1, V_2 , терминальных (непроизводных) элементов и задании грамматик G_1, G_2 языка PDL (*Picture Description Language*) таким образом, что порождающий язык грамматики G_1 совпадает с множеством строчных печатных армянских букв, а порождающий язык G_2 с множеством заглавных.

Терминальным элементом в PDL служит любая структура с двумя выделенными точками - хвостовой и головной. Структуры могут рассматриваться как ориентированный отрезок прямой, так как определение вводит только две точки. Терминальный элемент может примыкать к другим терминальным элементам только в своей хвостовой и/или головной точке. Структуры языка PDL представляют собой ориентированные графы, и грамматики G_1, G_2 являются грамматиками цепочек.

Основные правила соединения обобщенных терминальных элементов имеют вид:

$$a+b \rightarrow \nearrow, \quad a \times b \searrow, \quad a-b \nearrow, \quad a \circ b \begin{matrix} \curvearrowright \\ \curvearrowleft \end{matrix}.$$

Приведем примеры структурного описания букв на языке

Пусть $\uparrow, \rightarrow, \circ \in V_1$, обозначим эти терминальные элементы через a, b, c соответственно, тогда

$$\text{լ} \sim \begin{matrix} \uparrow \\ \downarrow \end{matrix} \sim (a+c) \times (b+c),$$

$$\text{ա} \sim \begin{matrix} \uparrow \downarrow \uparrow \end{matrix} \sim (a \times b) + (a \times (b+a))$$

$$\text{բ} \sim \begin{matrix} \uparrow \downarrow \uparrow \\ \uparrow \end{matrix} \sim (a+a) \times (a \times (b-a)).$$

Исследуются статистические связи времени, понимаемого как категория предложения, с двумя другими категориями парадигмы предложения — лицом и целевой установкой /утверждение-вопрос/. Материал — пьесы на пяти языках и записи русской и армянской разговорной речи. Видо-временные системы конкретных языков сводятся к унифицированной парадигме с тремя членами: прошедшее, настоящее, будущее.

1. Особенности будущего. Осведомленность собеседников о предмете разговора для будущего меньше, чем для настоящего и прошедшего. В результате в будущем уменьшается доля вопросов и доля 3 лица. Различие в осведомленности между собеседниками о предмете разговора, характерное для прошедшего и настоящего, в будущем также уменьшается. Это приводит в будущем к ослаблению связей между 1 лицом и утверждением, 2 лицом и вопросом, сильно выраженных для прошедшего и настоящего.

2. Различия между прошедшим и настоящим. Прошедшее, по сравнению с настоящим, выступает как "время обособленных знаний" и, следовательно, как "время рассказа о себе". Иначе говоря, различие в осведомленности в прошедшем больше, чем в настоящем, где собеседников объединяет общая речевая ситуация. Это находит выражение в росте доли 1 лица и падении доли 3 лица в прошедшем.

3. Аналогия "лицо-время". Опираясь на наши исследования категории лица, можно, используя понятия осведомленности и различия в осведомленности, установить аналогию в прагматическом плане между лицом и временем: 3 лицо — будущее, 1 лицо — прошедшее, 2 лицо — настоящее. Эта аналогия может быть подтверждена и с других точек зрения.

1. Существует 2 типа вопросно-ответных единств /ВОЕ/:
а/ с предикатным вопросом; б/ с копулятивным вопросом.

2. Предикатный вопрос выступает в форме логического суждения с неопределенным предикатом. Его логическая структура имеет следующий вид: $S \text{ est } P$, где субъект /S/ суждения известен, предикат же /P/ обозначен как пустой, незаполненный член P , очерчивающий множество возможных предикатов ответного суждения ВОЕ.

2.1. Поскольку вопрос задается ради предиката, то в ответной фразе /если рассматривать ВОЕ на уровне поверхностной структуры/, элементы, соответствующие субъекту и связке вопросительного суждения, как правило, не повторяются. Напр.: ГДЕ КНИГА? – НА СТОЛЕ. На глубинном же, логическом, уровне, где мы выведем все элементы /ликвидировав инверсию предиката, имеющую место в поверхностной структуре фразы/, ВОЕ выглядит следующим образом: **КНИГА ЕСТЬ ГДЕ?** – **КНИГА ЕСТЬ НА СТОЛЕ**. Обозначив то же с помощью логических символов, будем иметь: $S \text{ est } P - S \text{ est } P$ где S – маркированный член вопросительного суждения, P – маркированный член ответного суждения, *est* – нейтральный член обоих суждений.

2.2. ВОЕ можно возвести к глобальному сверхглубинному суждению, представляющему собой "виртуальный знак онтологической ситуации" /Атаян/; в приведенном случае – это "местонахождение книги на столе", существовавшее до вопроса-ответа. При таком подходе ВОЕ может рассматриваться в качестве средства актуализации глобального сверхглубинного суждения, которое сначала разъединяется в вопросе-ответе, чтобы затем воссоздаться, актуализуясь. При этом в вопросе оказывается S сверхглубинного виртуального суждения, в ответе – P.

3. ВОЕ, содержащее копулятивный вопрос, также может быть рассмотрено как средство актуализации виртуального суждения. Однако элементы последнего в этом случае распределяются между членами ВОЕ иначе: вопрос будет содержать S и P, в ответе же окажется только связка виртуального суждения.

В. А. УРУШАДЗЕ (Тбилиси)
ПЕРСИДСКАЯ ЛЕКСИКА В СЛОВАРЕ С.-С. ОРБЕЛИАНИ

1. В толковом словаре грузинского языка С.-С. Орбелиани помещено множество лексических единиц персидского происхождения.
2. Встречаются все виды заимствований: персидские слова, проникшие в грузинский язык непосредственно из самого персидского (устно или письменно) или через другие языки; иностранные слова, вошедшие в грузинский язык через персидский.
3. Персидские слова, входящие в словарь, можно разделить на группы: а) слова, персидское происхождение которых правильно указывается лентмографом: ღობღონ "топор", ჯუჯღონ "жемчуг"; б) слова, персидское происхождение которых конкретно не указывается, но отмечается, что они заимствованы из других языков: ზაზონ "роса", ჯეჯონ "пена"; в) персидские слова, которые С.-С. Орбелиани относит к другим языкам (в основном к турецкому и армянскому): ჯუჯღღღღღ "купол", ჟაზღღღღ "окно"..., ზაზღღღღ "знак", ჯაზღღ "клад"; г) персидские лексические единицы, происхождение которых не указывается и которые, по-видимому, признаны исконными грузинскими словами: ზაზონ "время", ჯუჯღღ "клубок", ჯუჯღღ ჯაზღღღღ "почечка, почка"...

Г. Х. ХУХУНИ (Тбилиси)
ПРОБЛЕМЫ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ СИНХРОНИИ И ДИАХРОНИИ
В РУССКОЙ ЛИНГВИСТИКЕ ПЕРВОЙ ТРЕТИ XX ВЕКА

1. Русская лингвистика всегда проявляла особый интерес к проблемам дескриптивного языкознания. Этому способствовал целый ряд факторов (борьба за создание "научной грамматики", интерес к психологической стороне языка, "формализм", своеобразное понимание тезиса об историческом характере языкознания как науки и др.).
2. Наряду с вниманием к описанию языковых фактов, русские лингвисты подчеркивали, что необходимой чертой дескриптивных работ является строгое соблюдение исторической перспективы, что и обусловило отношение ее представителей к "Курсу общей лингвистики" Ф. де Соссюра. Положительно оценив содержащееся в названном труде разграничение между синхроническим и диахроническим языкознанием и обоснование важности исследования состояний языка в хронологически определенный момент, русские

ученные вместе с тем отрицательно отзывались о попытке швейцарского лингвиста придать противопоставлению между двумя подходами к языку абсолютный характер, а также о его стремлении обосновать примат синхронии над диахронией.

Н.М. ЧАТОЛАНИ (Тбилиси)

СИСТЕМА УКАЗАТЕЛЬНЫХ МЕСТОИМЕНИЙ В КАРТВЕЛЬСКИХ ЯЗЫКАХ

1. В грузинском языке система указательных местоимений трехчленна: кроме близости и удаленности она выражает соотнесенность с лицами. В родственных языках – в сванском и мегрело-чанском – эта система двучленна. Ставится вопрос о первоначальной системе для картвельских языков.

2. Анализ структуры и употребления указательных местоимений в древнегрузинском, в современных диалектах грузинского языка и в родственных языках подтверждает мнение, согласно которому трехчленная система указательных местоимений в грузинском языке возникла из двучленной.

Н.З. ЧУМЕЗУРИДЗЕ (Тбилиси)

О СООТНОШЕНИИ СРАВНЕНИЯ И МЕТАФОРЫ

1. Некоторые исследователи различают "лингвистические" и "эстетические" метафоры.

2. Метафора, как и сравнение, создается на основе сходства между двумя объектами. Но метафора для передачи этого сходства не использует специальные языковые средства. В метафоре один объект отождествляется с другим, и это явление имеет чисто эстетическую ценность.

3. Новизна – одно из главных условий художественно-эстетической ценности метафоры. Требование новизны не исключает возможность использования "стандартных" метафор, которые являются более характерными для той или иной эпохи или писателя.

4. Механический переход высокхудожественного сравнения в метафору не даст нам метафору той же художественной силы, и наоборот. В этой связи ставится вопрос о том, можно ли считать всякое художественное сравнение в своей потенции метафорой. Сравнение по процессуальному признаку не может перейти в метафору и, наоборот, метафора, выраженная глаголом, не переходит в сравнение.

К ПРОБЛЕМЕ ОНТОГЕНЕЗА ГРАММАТИКИ (ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ)

Одной из актуальных проблем психолингвистики развития является проблема построения адекватной модели развития грамматических структур в онтогенезе речевой деятельности. По-видимому, этими структурами являются не элементы системы языка, но функциональные элементы, составляющие в совокупности грамматический компонент языковой способности. Однако для полного представления о формировании и развитии грамматического компонента языковой способности (равно как и других компонентов) необходимо рассмотреть становление грамматических категорий как бы "по отдельности".

В частности, представляется весьма важным подвергнуть анализу становление и развитие глагольных категорий. Особенность этих глаголов состоит в том, что они на ранних этапах речевого развития выступают как единицы, используемые для обозначения динамических компонентов деятельностной ситуации. Появление глагольных категорий в детской речи свидетельствует о возможности анализа деятельностной, предметной (игровой) ситуации и о выделении действия как некоего самостоятельного компонента ситуации. Иначе говоря, в данный момент происходит как бы отрыв действия от деятеля и от объекта действия. Это очень важный момент в развитии не только речевой деятельности ребенка, это чрезвычайно важный момент во всем психическом развитии. Об этом, в частности, свидетельствуют исследования развития предметных (игровых) действий детей.

А.Н.Гвоздев в своей известной работе описал принципиальные этапы становления глагольных категорий в процессе онтогенеза речи. Однако он не ставил перед собой задачи (она и не могла появиться во время создания книги А.Н.Гвоздева) специально проследить ход и описать психолингвистический механизм становления и развития глагольных категорий. В настоящее время такая задача назрела.

Исследование развития глагольных категорий (вида, времени, лица) даст возможность решить ряд вопросов, связанных с развитием вообще психического отражения, в частности, с проблемой развития категории времени у ребенка.

ՎՖ 03752 Պատվեր 965 Տպաքանակ 300
Հանձնված է արտադրության 23.04. 1982թ.
Ստորագրված է տպագրության 15.04.1982թ.
Տպագր. 4,25 մամուլ 3,95 պալմ.
մամուլ, անվճար
Հայկական ՄԱՀ ԳԱ հրատարակչության
էջմիաձևի տպարան

[204.]

A $\frac{\pi}{68306}$